

**UNIVERZA V LJUBLJANI
ZDRAVSTVENA FAKULTETA
BABIŠTVO, 1. STOPNJA**

Lina Lutman

MATERINSKI INSTINKT – MIT ALI DEJSTVO?

diplomsko delo

MATERNAL INSTINCT – MYTH OR A FACT?

diploma work

Mentorica: doc. dr. Ana Polona Mivšek

Recenzentka: pred. mag. Metka Skubic

Ljubljana, 2019

ZAHVALA

Zahvaljujem se mentorici doc. dr. Ani Poloni Mivšek za strokovno pomoč, vodenje skozi celoten proces pisanja diplomskega dela ter spodbujanje v trenutkih, ko se je kje zataknilo. Predvsem pa se zahvaljujem za njeno hitro odzivnost in čas, ki mi ga je posvetila. Rada bi se zahvalila tudi recenzentki pred. Metki Skubic, ki je diplomsko delo pomagala uvideti še v drugi luči.

Zahvalila bi se svojim staršem, ki so me podpirali skozi celotno izobraževanje. Prav tako bi se zahvalila tudi svoji sestri, ki je vedno skrbela za slovnično pravilnost vseh mojih del, še posebej diplomskega dela.

Na koncu gre zahvala tudi mojim sošolkam, s katerimi sem v treh letih oblikovala posebno prijateljsko vez, in ki so me spodbujale pri pisanju diplomskega dela. Zahvaljujem se tudi sostanovalkama, ki sta omogočili odlično študijsko okolje. Največja zahvala pa gre mojemu fantu, ki me je vedno podpiral in bodril na študijski poti.

Tega diplomskega dela pa ne bi bilo brez žensk, ki so se odločile, da bodo sodelovale pri intervjuju, zato se iz srca zahvaljujem tudi njim.

IZVLEČEK

Uvod: Že stoletja se znanstveniki sprašujejo, ali obstaja materinski instinkt. Instinkt naj bi pomenil neobvladljivo vedenje, prisotno pri vsakem posamezniku iste vrste. Pri opisu človeške narave je primernejša beseda nagon, ki jo razlagajo kot načrtovano, dolgotrajno željo po nekem dosežku. **Namen:** Namen diplomskega dela je s pomočjo že obstoječe literature raziskati, ali je pojem materinski instinkt naravno pogojena lastnost vsake ženske ali pa je socialni konstrukt, s katerim ima družba nadzor in vpliv nad žensko plodnostjo in rodnostjo. Izvedeti tudi želimo, kaj ženske verjamejo in menijo o materinskem instinktu, ter kako se mnenje razlikuje med ženskami, ki imajo otroke, in tistimi, ki so namerno brez njih. **Metode dela:** V teoretičnem delu je bila uporabljena deskriptivna metoda dela s pregledom znanstvene in strokovne literature. V empiričnem delu diplomskega dela smo uporabili kvalitativno obliko raziskovanja, in sicer polstrukturiran intervju. Po koncu intervjuvanja smo izvedli transkripcijo, za obdelavo podatkov pa smo uporabili metodo vsebinske analize. S pomočjo odprtega kodiranja in kategoriziranja besedila smo rezultate razdelili v šest kategorij. Vsi podatki so bili anonimizirani. **Rezultati:** Ugotovili smo, da so vse intervjuvane živele v razumevajočih družinah. Vse gledajo na materinstvo pozitivno, ampak se zavedajo odgovornosti le-tega. Ne obsojajo odločitev, ki so jih sprejele druge ženske. Ženski z otroki menita, da materinski instinkt obstaja, in da ga sami imata. Ženski brez otrok pa ne verjameta vanj. Ženski z otroki sta se zanje odločili zaradi nekega nagona in nadgraditve partnerskega odnosa. Tisti, ki otrok nimata, imata različne razloge. Njuno odločitev družina in ostala družba obsoja, a se nanje ne ozirata. **Razprava in zaključek:** Biologi menijo, da sta za nastanek materinskega instinkta potrebna zvišana hormona oksitocin in prolaktin, kar se zgodi med nosečnostjo in po porodu, psihologi pa, da je materinski instinkt posledica osebnostnih značilnosti posameznika ter življenjskih razmer v katerih se ženska trenutno nahaja. Sociologi se strinjajo, da je to socialni konstrukt, s katerim ima družba nadzor nad žensko plodnostjo in rodnostjo. Ženski, ki sta namerno brez otrok, ne verjameta v materinski instinkt ter si želita, da njunih odločitev družba ne bi obsojala, temveč bi jih sprejela in razumela.

Ključne besede: materinstvo, nagon, hormoni, psihologija, socialni konstrukt.

ABSTRACT

Introduction: For centuries scientists have been studying the existence of maternal instinct. The word instinct supposedly represents uncontrollable behaviour that is present with each individual of the same species. When describing a human nature, the more appropriate word is drive. This is a planned, long term wish for an achievement. **Purpose:** The purpose of this thesis is to prove, with already existent literature, that maternal instinct is a social construct that has control over human reproduction. We also wanted to find out what women believe about the maternal instinct and if there is any difference in opinion between women with children and those intentionally without children. **Methods:** In the theoretical part a descriptive method with an overview of the technical literature was used. In the second part qualitative research was used, that being a semi-structured interview. In the end the interviews were transcribed, and the results were processed with a thematic analysis. With the help of the open coding and categorising of the text we divided the results according to themes. All data was anonymous. **Results:** The results were categorised in six categories. We learned that all women grew up in loving and understanding households. They all have a positive opinion about mothers and motherhood. They think it is a very responsible job and they do not judge other women's decisions. Women who have children believe in maternal instinct and they think they have one. In opposite, women that want to remain childless do not believe in maternal instinct. Women with children think they have a special drive that leads them towards having children, but they also wanted to upgrade their relationship with their partners. Women without children have different reasons to remain childless. Their decisions are judged by their families and society, but they do not care about their opinion. **Discussion and conclusion:** Biologists think that two hormones (oxytocin and prolactin) lead to maternal instinct, but only when the woman is pregnant and when she gives birth. Psychologists believe that the maternal instinct or drive is a consequence of one's personality and woman's life situation. Sociologists agree that maternal instinct is a social construct with which the society controls women's fertility. Women who are intentionally childless do not believe in maternal instinct and wish not to be judged by society.

Keywords: motherhood, drive, hormones, psychology, social construct.

KAZALO VSEBINE

1	UVOD.....	1
1.1	Teoretična izhodišča	2
1.1.1	Motivi in razlogi za materinstvo v sodobni družbi.....	4
1.1.2	Biološka razlaga materinskega instinkta	6
1.1.3	Psihološka razlaga materinskega instinkta	8
1.1.4	Sociološka razlaga materinskega instinkta	11
2	NAMEN	16
3	METODE DELA.....	17
4	REZULTATI	19
4.1	Primarna družina in njen vpliv na mnenje posameznice o materinstvu.....	19
4.2	Spreminjanje mnenja o starševstvu oz. otrocih skozi leta	21
4.3	Pogledi na materinstvo.....	21
4.4	Materinski instinkt in mnenje o njegovem obstoju.....	23
4.5	Razlogi ZA/PROTI materinstvu	24
4.6	Odziv partnerja, bližnjih in družbe na odločitev za življenje brez otrok	25
5	RAZPRAVA.....	26
6	ZAKLJUČEK	31
7	LITERATURA IN DOKUMENTACIJSKI VIRI.....	32
8	PRILOGE	
8.1	Intervju	
8.2	Izjava o zavestni privolitvi	

KAZALO SLIK

Slika 1: Prikaz naraščanja in padanja odstotka žensk brez otrok med 40. in 50. letom starosti (Pew Research Center, 2015)	15
---	----

KAZALO TABEL

Tabela 1: Demografske značilnosti intervjuvanih žensk.....	19
--	----

SEZNAM UPORABLJENIH KRATIC IN OKRAJŠAV

mRNA	Messenger ribonucleic acid (informacijska ribonukleinska kislina)
LRF	Luman/CREB3 faktor (na membrano endoplazmatskega retikuluma vezan transkripcijski factor)

1 UVOD

Že stoletja se mnogi znanstveniki sprašujejo, ali obstaja materinski instinkt. V 19. stoletju so psihologi menili, da vse ženske posedujejo posebno, unikatno potrebo po ustvarjanju in skrbi za svoje potomce (Vicedo–Castello, 2005). Bartlett (1994) piše, da je Freud menil, da človeška anatomija vpliva na psihološko strukturo posameznika. Mislil je, da želijo deklice odsotnost penisa v odraslosti nadomestiti z otroki. Konec 19. stoletja so biologi želeli dokazati, da materinski instinkt izhaja iz ženskih reproduktivnih organov. Menili so, da že samo prisotnost maternice povzroči pri ženski nenadno, neustavljivo željo po otrocih (Kern, 1981). Ekman (2010) navaja, da je celo Darwin omenjal materinski instinkt kot razlog, da ženske pokažejo večjo nežnost in manj sebičnosti do svojih potomcev.

Termin »instinktivno«, naj bi pomenil, da je obnašanje oz. vedenje avtomatsko, neobvladljivo, sproženo z okoljskimi dejavniki in prisotno pri vsakem posamezniku iste vrste (Birney, Teevan, 1961). Kmalu so psihologi nadomestili besedo instinkt z besedo, ki je bolj primerna za opisovanje človeške narave, in sicer s terminom »nagon«. V Slovarju slovenskega knjižnega jezika - SSKJ (2008, str. 51) je to geslo razloženo kot »prirojeno, nehotno teženje človeka k določenemu ravnanju, stanju.« Prav tako je v SSKJ enaka razlaga tudi za instinkt. Medtem pa je v angleškem jeziku razlaga za ta pojma različna. Nagon oziroma *ang. »drive«* razlagajo kot načrtovano, dolgotrajno željo po nekem dosežku, instinkt *ang. »instinct«* pa kot način, kako ljudje ali živali naravno, brez razmišljanja in učenja delujejo v določenem okolju (Cambridge Dictionary, 2008).

Skozi stoletja sta se materinska vloga in materinstvo nasploh spreminjala. Pred začetkom industrijske revolucije so na otroke gledali kot na male odrasle. Takoj ko so bili sposobni opravljati neko delo, so jih poslali od doma, preden pa so postali uporabni, so za starše predstavljali veliko »breme« in »nepotrebno skrb«. Veliko staršev se že od začetka ni želelo ukvarjati z vzgojo, zato so jih poslali k doviljam, sorodnikom za pomoč, v internate itd. Veliko jih ni preživelo, saj za njih ni bilo primerno poskrbljeno (Hays, 1996). Na začetku 18. stoletja, po nastopu industrijske revolucije, pa se je percepcija otrok spremenila. Na otroke oziroma dojenčke se je začelo gledati kot na bodoče vojake in borce za imperije v takratni Evropi. Začeli so izvajati ukrepe za preprečevanje umrljivosti dojenčkov in mater ter skrbeti za njihovo zdravje. Francozi so s kampanjo, ki je slavila materinske sposobnosti, želeli povečati nataliteto, saj so potrebovali delavce v tovarnah in borce za svoj narod. Šele pozneje je jezik, ki je opisoval materinstvo, prešel iz besed, kot so dolžnost, odgovornost in

žrtvovanje, na pojme, kot so ljubezen in sreča (Badinter, 1981). V tem kontekstu se je prav gotovo spreminjal tudi odnos žensk do starševstva; materinstvo je postalo cenjeno in želeno. Želja po čim boljši oskrbi in vzgoji otrok v varnem zavetju mame in doma je prevladala nad željo po čimprejšnjem odhodu od doma (Holmes, 2006). Thurer (1994) trdi, da so moški z dobrim namenom oklicali materinstvo za pomemben doprinos k družbi, vendar s tem niso izboljšali statusa žensk. Le obremenili so jih z mislijo, da bi morala vsaka ženska v sebi imeti željo po skrbi in negi otrok, s katero so se lahko izkazale, a obenem niso ogrozile moških. To se je dogajalo v letih pred drugo svetovno vojno. Kasneje, v 70. letih prejšnjega stoletja, so ženske začele dvomiti o patriarhalnem mitu materinstva. Nekatere so opustile idejo o otrocih kot edinem načinu izpolnitve in namerno ostale brez otrok.

1.1 Teoretična izhodišča

Leta 1916 je znanstvenica Leta Hollingsworth napisala članek z naslovom »Social devices for impelling women to bear and rear children«. V njem primerja materinstvo oz. vzgojo otrok z delom vojakov, ki je nujno potrebno za obstoj naroda, pomeni žrtvovanje, je tudi nevarno, lahko povzroča trpljenje in v nekaj odstotkih tudi dejansko izgubo življenja. Za razliko od drugih živalskih vrst je vzgoja in nega človeških »mladičev« dolgotrajna in naporna, zato se ji zdi naravno, da vsi ljudje tega ne zmorejo ali si ne želijo. Dr. Leskošek (2011) v svojem članku, v katerem preučuje materinstvo z začetka 20. stoletja, opisuje, kako so skozi zgodovino ljudje menili, da je materinstvo osnovna misija, poklic in nedvoumen del ženske narave ter je posledica njenih notranjih instinktov. Tudi Hollingsworthova (1916) v svojem članku izpostavi besedno zvezo »materinski instinkt«. Ta pojem je v tistem času predpostavljala, da so vse ženske enake, torej serijsko opremljene z željo po starševstvu. Upošteval ni niti osebnih stisk, bolečin in težav nekaterih žensk, ki zaradi različnih razlogov niso hotele ali zmogle postati matere. Piše, da je materinski instinkt konstrukcija družbe, ki služi kot kontrola nad socialnim prirastom prebivalstva. Tako nadzoruje ženske s tem, da jih okliče za ženstvene oz. normalne, če si želijo imeti otroke. V članku omeni takratno prepričanje, da so ženske, ki ne želijo potomcev, nenormalne, celo bolne. Nancy Chodorow (1978) piše, da so, zgodovinsko gledano, predvsem moški, zavezani k patriarhatu, verjeli, da je edino žensko resnično poslanstvo rojevanje in skrb za otroke. Z drugimi besedami, ženske so matere, saj so to bile od nekdaj. To je biološko dejstvo in ne more biti spremenjeno.

Tudi Blaffer Hrdy (1999) izpostavi, da so se poskusi moških, da bi nadzorovali žensko plodnost, začeli že v prazgodovini in ne kaže, da bi se zmanjševali.

Hollingsworth (1916) piše o univerzalnem zanikanju, da bi se lahko materinski instinkt, kot vsaka druga človeška lastnost, porazdelil po Gaussovi krivulji. Kar pomeni, da velja splošno prepričanje, da ga večina žensk ima, obstaja pa tudi možnost, da ga nekatere nimajo ali pa ga imajo nekatere celo prekomerno izraženega. Tudi danes velja, da je materinski instinkt univerzalen, prisoten pri prav vseh ženskah, in če se zgodi, da katera ne želi otrok, je to lahko znak sebičnosti ali pa neke patologije (Leskošek, 2011). Hollingsworth (1916) predstavi takratna pravila in zakone kot nadzor nad ženskami, ki so zaradi fizičnih in psiholoških značilnosti prikrajšane za stvari, namenjene moškim. Nekdaj ženske niso smele posedovati lastnine in delovati v javnih ustanovah, smele so se zadovoljiti le z materinskimi nalogami in obveznostmi. Tudi dr. Leskošek (2011) piše o idealiziranju materinstva, ki je trdno prikoval ženske v domove ter onemogočal kakršno koli obliko javnih oziroma delavnih vlog. V časih pred drugo svetovno vojno je pravo dovoljevalo ločitev moža od žene, ki ne more imeti otrok. Tudi opravljanje splavov in feticidov je bilo ženskam prepovedano. Prepoved splava je še danes najučinkovitejši nadzor nad žensko rodnostjo (Rajgelj, 2008). Še en razlog, ki povečuje obstoj materinskega instinkta, je po mnenju Hollingsworthove (1916), vera. Zapisano naj bi bilo v »besedah Boga«, da je vsakršno omejevanje družine greh in mora biti kaznovano. De Beauvoir (1988) razloge za tak položaj žensk išče v katoliško postavljenih pravilih poroke. Podobna pravila in običaji se pojavljajo tudi v ostalih svetovnih religijah. Osnova zanje je bilo namreč prepričanje, da mora moški žensko nadzorovati in voditi, saj sama ne zna preživeti in je šibkejša polovica, ki najde zaščito le doma pri možu. Ženska je bila torej last moškega. Ko se je poročila, je torej prešla iz lastništva očeta v last moža in avtonomnost ji je bila ponovno odvzeta (Holmes, 2006). Chodorow (1978) piše celo o prepričanju, da je materinski instinkt močnejši od seksualnega nagona. Seksualnost naj bi bila tako le pot do materinske vloge. Pozitivne lastnosti ženske se razvijejo takoj, ko ta postane mati. Obratno naj bi moški imeli več seksualnega nagona, očetovski instinkt pa naj sploh ne bi obstajal. V knjigi *Women and health in America: historical readings* (1999) Walzer Leavittova piše, da so ljudje menili, da je ženski materinski instinkt le analog moškemu seksualnemu nagonu.

Hollingsworth (1916) v svojem zapisu izpostavi še izobraževanje, ki je bilo konec 19. stoletja rezervirano le za moške člane družbe. Ko pa so se ženske lahko začele izobraževati,

so moški to izkoristili kot nadzor nad mnenjem mladih deklet; »vcepili« so jim miselnost, da so lahko nič drugega kot žene in matere. Ko so se borile za pravico do šolanja, so moški menili, da bo narod trpel, da bo prava narava ženske spremenjena in da bo zaznati upad rojstev. Še zadnja težava po mnenju Hollingsworthove (1916) je umetnost, ki povečuje materinstvo. Omeni slikarstvo in poezijo, ki predstavi ideale odnosa mati – otrok in tako tiho vpliva na družbeno mnenje. Na koncu članka piše še o iluziji nosečnosti in materinstva. Pravi, da družba idealizira nosečnost in porod, vse, kar lahko gre narobe, pa je tabuizirana tema. V tistih časih je bila umrljivost matere in otroka mnogo višja kot v sedanjosti. Razširjanje strahu med ženskami, ki so ga povzročili zdravniki, češ da mlajša kot je ženska, manj težav bo imela v nosečnosti in med porodom, da več otrok kot jih ima ženska, dlje živi, in to, da so edinci razvajeni, egoistični in sebični, je služilo zgolj podpori materinske vloge žensk. Zgoraj naštetih dejavniki (vera, pravo, javno mnenje, idealizem, izobraževanje, umetnost in širjenje strahu) so po mnenju Hollingsworthove glavni vzroki, ki so spodbudili pojav pojma materinski instinkt. Meni, da prihaja čas, ko bodo intelektualne ženske sprevidele metode družbenega nadzora in se bodo odločale po lastni presoji.

Vse to je odraz in stanje družbe pred stotimi leti. Kakšne pa so razmere danes in kakšna prepričanja veljajo v sodobni družbi? Se je kaj spremenilo ali je položaj podoben tistemu izpred stoletja? Ali sodobne ženske, kot je napovedala Hollingsworthova, želijo manj otrok?

1.1.1 Motivi in razlogi za materinstvo v sodobni družbi

Lisa McAllister je s sodelavci (2016) zbrala raziskave, ki ugotavljajo, zakaj se ženske v sodobnem času sploh odločajo za nosečnost in otroke. Clutterbuck et al. (2014) piše, da je zanimanje za dojenčke, malčke ali otroke nasploh pri ženski tisto, kar jo motivira za nosečnost. Ta odločitev je lahko posledica njenih predispozicij ali življenjske situacije, v kateri se trenutno nahaja. Na Portugalskem je Guedes (2015) s sodelavci proučevala motivacijske faktorje, ki vplivajo na odločitev za materinstvo, kot na primer osebno zadovoljstvo, zrelost in finančne težave. Sestavila je posebno lestvico, ki loči pozitivne (socioekonomska neodvisnost, osebna izpopolnjenost, stabilna partnerska zveza) in negativne (nezrelost, stres v partnerski zvezi, finančne težave in slaba samopodoba) motivacijske faktorje za starševstvo.

Znanstveniki so poizkušali obrazložiti t. i. »baby fever« oz. otroško vročico, to je tako fizično kot tudi čustveno željo po otrocih, ki jo je Rotkirch (2007) raziskoval pri finskih ženskah. Ugotovil je, da jo lahko sproži določena dopolnjena starost, zaljubljenost ali izpostavljenost dojenčkom in se lahko kaže kot hrepenenje, podobno ostalim biološkim nagonom.

Študije (McAllister et al., 2016), ki raziskujejo odločitev žensk za življenje brez otrok in odločitev reprodukcije v državah razvitega sveta, so odkrile, da ljudje prilagajajo svoje želje situacijskim faktorjem. Švedi so proučevali interakcijo med starostjo in drugimi vplivi na reprodukcijo, kot so iskanje primerne partnerja, samostojnost, kariera in finančni zadržki (Schytt et al., 2014). Če je prisoten vsaj eden izmed prej naštetih dejavnikov, to vpliva na odločitev želje po otrocih. Pomemben vpliv ima tudi izbira partnerja in trajanje zveze ter partnerjeve značilnosti in osebnost (Little et al., 2006).

Par se mora zavestno odločiti, kam bo vlagal čas in denar ter kaj so njegove prioritete v življenju. Nosečnost, porod in nadaljnja vzgoja otrok namreč zahtevajo od staršev številna finančna sredstva in dovolj razpoložljivega časa. Če nekaj od tega partnerja nimata, se težje, kasneje ali sploh ne odločita za otroke (Kushnick, 2013). Nasprotno se pari lahko za otroke odločijo tudi zaradi lastnih koristi, ki jih delimo na: psihološke/emocionalne (priložnost, da širijo in prejmejo ljubezen), ekonomske (nekdo, ki bo finančno pripomogel družini) in socialne/normativne (imeti nekoga, ki bo nadaljeval družinsko ime) (Trommsdorff, Nauck, 2005). Turška raziskovalca (Kagitcibasi, Ataca, 2005) sta odkrila, da je v sodobnem času vse manj ekonomskih koristi od otrok in vse več čustvenih. Še zadnji razlog, zakaj se ljudje odločajo za otroke, je človeška želja po zapuščini, vizija o nesmrtnosti in nečem, kar pustijo za sabo. V preteklosti je bila ta želja uresničena preko potomcev, sedaj pa je ta zapuščina lahko tudi karierni razvoj in bogastvo, kar je za nekatere dovolj močan razlog, da se ne odločijo za otroke (Aarssen, Altman, 2012).

Materinski instinkt raziskuje mnogo različnih ved – od biologije, psihologije, do sociologije in antropologije. Da bi razumeli naravo tega pojma, moramo najprej pregledati biološki vidik.

1.1.2 Biološka razlaga materinskega instinkta

Biologi so si zadnja leta enotni, da je gonilo materinskega instinkta hormon oksitocin. Marlin je s sodelavci (2015) opravila obširno študijo na miših in njihovih mladičih. Vedeli so, da je hormon oksitocin pomemben pri prehodu v materinstvo, vendar pa niso poznali mehanizma, kje in kako se ta oblikuje, da izboljša socialne odzive. V raziskavi so uporabili miši, ki se še nikoli niso parile, in želeli izvedeti, kako se odzovejo na klice mladičev. Miši so jih povečini ignorirale, v nekaterih primerih tudi pojedle, kanabilizirale. Medtem pa so mame mladičev takoj poiskale izvor klicev in za njih poskrbele. Miši, ki se nikoli niso parile, so nato razdelili v kontrolno ter eksperimentalno skupino. Eksperimentalni skupini so raziskovalci vbrizgali hormon oksitocin in začele so skrbeti za mladiče, čeprav niso bili njihovi. Njihovo vedenje se je tako spremenilo. Potem je ekipa proučila dele možganov miši v kontrolni in eksperimentalni skupini. Možganske celice miši v kontrolni skupini so se sicer ob klicih mladičev sprožile, vendar niso signalizirale odziva, da bi za njih tudi poskrbele. Ob dodajanju sintetično pridelanega hormona oksitocina eksperimentalni skupini pa se je, spremenilo ne samo vedenje, temveč tudi živčne poti in odzivi; miši so se začele obnašati kot mame. Poleg tega so odkrili še, da če oksitocin vbrizgajo samcem, ti potrebujejo nekaj več časa, da spremenijo vedenje. Samice so se naučile primerno poskrbeti za mladiče v 12 urah, samci pa v treh do petih dneh (Marlin et al., 2015). Raziskave pri ljudeh so pokazale, da lahko očetje enako skrbno in senzitivno negujejo svoje otroke, četudi so povečini manj vključeni v nego kot matere (Erzar, Kompan Erzar, 2011).

Larsen in Grattan (2011) sta v svoji raziskavi omenjala drugi pomemben hormon, ki spodbuja materinsko vedenje, in sicer hormon prolaktin. Ta vzpostavlja in vzdržuje laktacijo, ki je pri sesalcih pomembna za preživetje. Grattan (2008) piše o velikih vedenjskih in nevrobioloških spremembah, ki jih morajo doseči možgani med nosečnostjo in laktacijo. Odkril je možnost, da je pri nekaterih ženskah v zgodnji nosečnosti običajni nivo prolaktina nižji od normalnih vrednosti; to vpliva na poporodno vedenje mater, ki so lahko anksiozne in nimajo vzorcev materinskega vedenja. Nenoseče posameznice imajo prolaktina v krvi nekje od 0 do 20 $\mu\text{g/L}$, v prvem tromesečju ta začne strmo naraščati (od 36 do 213 $\mu\text{g/L}$), na koncu nosečnosti pa ga je v krvni plazmi lahko med 137 in 372 $\mu\text{g/L}$ (Abbassi – Ghanavati et al., 2009). Pri ljudeh se v nosečnosti viša tako prolaktin kot tudi humani placentarni laktogen, oba nastajata v hipofizi (Ben-Jonathan et al., 2008). Če so matere imele nizek nivo prolaktina v nosečnosti, lahko kažejo pomanjkanje materinskega vedenja (se pravi vedenja,

ki ga asociiramo s pojmom materinskega instinkta). Nizek nivo prolaktina se lahko prenese tudi na hčerke intrauterino. Te potomke vstopijo v puberteto kasneje, kot bi sicer, in tudi same med svoje nosečnostjo in po porodu ne kažejo vzorcev materinskega vedenja (Larsen, Grattan, 2011).

Larsen in Grattan (2011) sta svojo študijo opravljala na miših in ugotovila, da ima prolaktin velik vpliv ne le na mlečne žleze, ampak tudi na možgane, kjer se nahaja veliko prolaktinskih receptorjev. Tako lahko prolaktin vstopi v možgane, vpliva na nevronske aktivnosti in jih preoblikuje, da posameznice vzpostavijo materinsko vedenje. Ugotovila sta tudi, da se z napredovanjem nosečnosti poveča nivo prolaktinskih receptorjev mRNA (informacijska RNK je ena izmed treh vrst ribonukleinskih kislin, ki prenaša genske informacije od DNK do ribosomov, kjer preko aminokislin izdeluje beljakovine za izražanje najrazličnejših genov (Choi et al., 2012)) v horionskem pletežu (Augustine et al., 2003), kar nakazuje, da nosečnost in laktacija povečata transport prolaktina do možganov. Tudi Martyn s sodelavci (2012) piše o pomembnosti prolaktina na laktacijo in materinsko vedenje, ki ga sproži sprememba v možganih. Na nastajanje in izločanje prolaktina najbolj vplivajo glukokortikoidi, ti pa se sproščajo pod vplivom osi hipotalamus – hipofiza – nadledvična žleza. Dokazano je, da če sta os in s tem glukokortikoidi aktivirani več časa, to vpliva na slabše izraženo materinsko in starševsko skrb (Good et al., 2005).

Martyn in sodelavci (2012) so odkrili gen, ki vpliva na izločanje prolaktina. To je gen z imenom Luman/CREB3 faktor (LRF). Da bi dokazali njegovo delovanje, so genetsko oblikovali miš brez tega faktorja in opazovali njene značilnosti. Miš je imela kritično zmanjšano vrednost prolaktina v krvi in posledično komaj zaznavno materinsko vedenje. Ustvarili so še več miši s pomanjkanjem gena LRF in vse so pokazale enako vedenje; njihovi potomci so poginili zaradi pomanjkanja skrbi, zanemarjenosti in materine agresije. Brez gena se ne more izločati prolaktin, zato so miši pokazale izrazito pomanjkanje materinskega vedenja (gnezdenje, skrb za mladiče, hranjenje itd.). Povečanje laktogenske aktivnosti v delih možganov, ki so povezani z reproduktivnimi dejavnostmi, pa izpostavi in nadzoruje materinsko vedenje (Larsen, Grattan, 2011).

Tudi Elyada in Mizrahi (2015) pišeta o plastičnosti možganov, na katero vplivajo spremembe v nosečnosti in poporodnem obdobju. Zavedata se, da starši oz. matere v neki točki postanejo zaščitniške do potomcev in agresivne do vsiljivcev. Materinsko vedenje se izpostavi ob interakciji endokrinega sistema (hormonov) s centralnim živčnim sistemom

(možgani). Raziskave so pokazale, da se tudi pri odraslem človeku lahko preko učenja in okoljskih dejavnikov možganske celice v slušnem korteksu preoblikujejo in se prilagodijo dani situaciji (Rutkowski, Weinberger, 2005). Tako raziskovalci vedo, da nimajo na materinstvo vpliva samo hormoni, pač pa tudi deli možganov, ki se spremenijo med nosečnostjo in po porodu. V svoji študiji sta se Elyada in Mizrahi (2015) osredotočila na slušni sistem podgan, ki se spremeni, da mati prepozna vse vrste klicev svojih mladičev in se primerno odzove.

Zgoraj naštetih hormonske in nevrološke spremembe, ki se zgodijo ob zanositvi, med nosečnostjo in po porodu, imajo pomemben doprinos k materinskemu vedenju ženske. Izločanje adrenalnih hormonov v tem obdobju omogoča čustveno zbranost in občutek za bližino z otrokom ter poveča občutljivost za zaznavanje. Na vedenje, ki ga asociiramo z materinskim instinktom, pa ne vplivajo samo hormoni in spremembe v možganih, temveč tudi evolucijsko razvita sposobnost otroka, da sproži v materi željo po skrbi in negi. Fizične poteze otroškega obraza (npr. okrogla glava, velike oči in majhen nos) sprožijo naklonjenost in spodbujajo simpatijo skrbnikov. Novorojenček je privlačen za dotik tudi zaradi izrazov čustev, gest, temperature in vonja. Matere so sposobne prepoznati tako jok kot tudi vonj lastnega otroka. Otroški glasovi pa pri materah sprožijo naklonjeno vedenje in nego (Erzar, Kompan Erzar, 2011).

Biologija in fiziologija poznata delne odgovore na temo materinskega instinkta večinoma preko rezultatov študij, ki so se izvajale s poskusi na živalih. Pomembna razlika med ljudmi in živalmi pa je, da je človek psihosocialno bitje, na katerega ne vplivajo samo biološki procesi, temveč tudi družba.

1.1.3 Psihološka razlaga materinskega instinkta

Lisa McAllister s sodelavci (2016) meni, da lahko pojav oz. pojem materinski instinkt razložimo s psihološkimi raziskavami. Miller (2011) piše, da je potreba po plodnosti in rojevanju podedovana. Kar 70 odstotkov sorojencev naj bi imelo podobne želje in namene za plodnost in rodnost. To je lahko tudi posledica primarne vzgoje in odraščanja z istimi starši, torej še ni povsem jasno, če se samo podeduje. Odkril pa je tudi pozitivne osebnostne lastnosti, ki vplivajo na odločitev za rojevanje in otroke. Ena izmed teh je t. i. skrbna ali oskrbovalna osebnost, ki je posledica tako dednosti kot tudi okolja in vzgoje.

Musek (2005) po Eysecku razlikuje tri temeljne dimenzije osebnosti, in sicer ekstravertnost – introvertnost, nevroticizem – čustvena stabilnost in psihoticizem oz. nepsihoticizem, ki jih kasneje razdeli na petfaktorski model (odprtost, vestnost, ekstravertnost, všečnost in nevroticizem). Trdi, da je osebnost povečini podedovana in odvisna od ravni vzbujenosti možganske skorje ali avtonomnega živčnega sistema. Različne dimenzije osebnosti imajo različne povezave z željami po plodnosti in rodnosti. Ekstravertnost najbolj pozitivno vpliva na rodnost (Skirbekk, Blekesaune, 2014), odprtost pa negativno vpliva na odločitev po starševstvu, saj so ti ljudje bolj naklonjeni nadaljnjemu izobraževanju in odložijo rojevanje otrok (McCrae, John, 1992).

Basten (2009) piše, da je potreba po skrbi in vzgoji najmočnejša pri ženskah (trdi, da predvsem zaradi spolnih vlog) in se spreminja skozi vse življenje. Moč te potrebe je po vsej verjetnosti pod nadzorom hormonov, nanjo pa vplivajo tudi drugi dejavniki, kot so kakovost partnerske zveze, urejenost lastnega gospodinjstva in starost. Meni, da je potreba sprožena v otroštvu (npr. vrsta igrač, s katerimi se igrajo deklice, kot so lutke, dojenčki in punčke) in se nadaljuje s skrbjo za sorojence ali izpostavljenostjo dojenčkom kasneje v življenju. Adair (2013) pa je ugotovil, da večja kot je izpostavljenost dojenčkom in malčkom, večja je želja po plodnosti in rodnosti pri ženskah. Chatiotis (2007) je s sodelavci odkril, da prisotnost in skrb za mlajše sorojence sproži večjo željo po svojih potomcih pri starejših bratih in sestrah. Meni tudi, da želja za rodnost ni podedovana, temveč je samo posledica izpostavljenosti oz. prisotnosti mlajših sorojencev. Nekateri avtorji tudi pišejo, da odsotnost očeta vpliva na zgodnejšo spolno zrelost, bolj tvegano vedenje v spolnosti ter zgodnejšo prvo nosečnost in porod (Delpriore, Hill, 2013).

Številne raziskave (Newson et al., 2007) so pokazale, da tudi kvaliteta zveze med žensko in njenim partnerjem lahko napove čustva do otrok. Wilson in Koo (2006) sta ugotovila, da si ameriške ženske z nizkim prihodkom in trdno zvezo, v kateri pričakujejo čustveno in finančno podporo, bolj želijo imeti otroke s svojim partnerjem. Manjša kot je avtonomija ženske do njene reprodukcije, večji sta plodnost in rodnost (McAllister et al., 2012). Možno pojasnilo je, da imajo ženske z manj moči v zvezi manjšo možnost uporabe kontracepcije (Woolf, Maisto, 2008). Miller (1986) je raziskoval, kako se uporaba kontracepcije spreminja skozi čas, glede na motivacijo, da posameznice ostanejo brez otrok in v odnosu do ekonomskega stanja, zveze, socialnega in kulturnega statusa. Ugotovil je, da je uporaba kontracepcije doslednejša, če ženska še nima namena imeti otrok, če uporablja

kontracepcijo, ki v trenutkih pred spolnim odnosom ne potrebuje odločitve za uporabo (npr. hormonske tablete, obročki, injekcije itd.), ter če ima podporo partnerja.

Na kvaliteto partnerske zveze in na odločitev za materinstvo vpliva tudi stil navezanosti iz otroške dobe. Idejo je oblikoval že Bowlby (1958), ki je trdil, da je cilj navezovalnega vedenja ohranjanje bližine staršev in posledično zaščita pred nevarnostmi iz okolja, ki omogoča preživetje. Ainsworthova (2010) razdeli tipe navezanosti na tri kategorije in sicer: varna navezanost, ne-varna navezanost, ki se deli na izogibajočo in ambivalentno ter zadnja dezorganizirana navezanost. Raziskovalci so si enotni, da ne-varno navezani odrasli prej spolno dozori, imajo krajše in manj stabilne partnerske zveze ter investirajo manj v vsakega svojega otroka, ki pa jih je sicer več (Belsky, 2012). Starši ne-varno navezanih otrok so manj odzivni na otrokove znake in so čustveno ali fizično odsotni. Ljudje z izogibajočo navezanostjo imajo najmanjšo željo po starševstvu in so bolj zaskrbljeni, če bodo dobri starši kot ljudje z varnim tipom navezanosti. Skrbi jih tudi dejstvo, da bodo tudi otroci negotovi in ne-varno navezani. Medtem pa ambivalenten stil navezanosti nima vpliva na željo po starševstvu (Rholes et al., 2006). Za dezorganizirano navezane ženske pa je značilna odpoved starševski vlogi. Za njih velja, da se sicer odločijo za otroke, vendar se zaradi občutka nesposobnosti in nemoči lahko odrečejo materinstvu in skrbi za otroke, ki je zanje edini izhod iz stiske (Erzar, Kompan Erzar, 2011).

Philipov (2009) je ugotovil, da zaposlitvene priložnosti pri ženski prevladajo nad naklonjenostjo imeti otroke. Tako se bo torej večina žensk raje odločila za napredovanje v karieri kot pa v istem obdobju imeti otroke. Waynforth (2012) je ugotovil, da finančna odvisnost od staršev vpliva na zapoznelo reprodukcijo. Obenem pa življenje s starši oz. blizu njih zviša možnost reprodukcije pri parih med 30. in 34. letom starosti. Straits (1985) je ugotovil, da ženske menijo, da si bogatejše družine lahko in smejo privoščiti več otrok kot revnejše. Kariman je s sodelavci (2014) v študiji dokazal, da je primarna zaskrbljenost iranskih žensk, finančna varnost njih samih in otrokove prihodnosti. Na podlagi teh kriterijev se odločajo za otroke. Tako je tudi pri portugalskih ženskah, kjer je ekonomska skrb ena izmed pomislekov v zvezi z rodnostjo (Guedes et al., 2015). V ameriški raziskavi pa so poročali, da so se sodelujoči, vzgojeni v revnejših skupnostih, prej in pogosteje odločili za starševstvo, kot tisti bogatejši (Griskevicius et al., 2011). V švedski študiji je konflikt med kariero in željo po otrocih vplival na odločitve ljudi, ki so v svojih poznih 20. in zgodnjih 30. letih še brez otrok (Schytt et al., 2014). Pri njih je bila kot razlog za status brez otrok

prepoznana zlasti skrb nad izgubo samostojnosti oz. neodvisnosti v primeru, da postanejo starši. Pri poročenih Britancih brez otrok je bila največja skrb glede odločitve za starševstvo to, da bo otrok vplival na njihovo kariero, na partnersko zvezo in na njih kot samostojno, avtonomno osebnost (Langdridge et al., 2005). Adair (2013) je ugotovil, da so ameriške ženske v raziskavi izbirale čas nosečnosti glede na reprodukcijsko vedenje vrstnikov. Našel je tudi dokaze, da vrednote in pričakovanja tako posameznika kot tudi družbe vplivajo na rodnost. Pari s tradicionalnimi pogledi na žensko vlogo so imeli pozitivnejši pogled na dojenčke. Ženske, ki so doživele večji kulturni pritisk, pa so imele prej otroke. Kariman in sodelavci (2014) so zaznali, da se ženske odločajo za materinstvo glede na norme v tisti družbi, kjer se trenutno nahajajo. Materinstvo so odložile, če je bilo to manj kulturno podprto ter je bila podpora usmerjena v razvoj kariere. Konflikt med družbenimi normami in biološkimi nagoni pa je prisoten, ko govorimo o t. i. »baby fever«. Opazili so ga pri najstnicah in ženskah v zgodnjih 20., ki so sicer vzgojene v zahodnjaškem prepričanju, da je potrebno odložiti nosečnost in se najprej posvetiti karieri (Rotkirch, 2007). Razmišljajo, ali bodo vzljubile otroka, kako bodo zanj poskrbele, ali bodo dobre mame (Erzar, Kompan Erzar, 2011). Znano je tudi, da so verska prepričanja in pravila o kontracepciji, splavu in vlogi spolov tesno povezana z rodnostjo v posamezni družbi. Večja kot je verska aktivnost, višja je rodnost (Hayford, Morgan, 2008).

Če povzamemo zgoraj naštetu, psihologi menijo, da je materinski instinkt posledica osebnostnih značilnosti posameznika ter življenjskih razmer in situacije, v katerih se ženska trenutno nahaja (McAllister et al., 2016; Kariman et al., 2014; Adair, 2013; Rotkirch, 2007). Predmet raziskave tako ostane še sociološki vidik razlage materinskega instinkta, ki trdi, da je pojem socialni konstrukt, izum moških, ki si želijo nadzorovati žensko plodnost in rodnost ter tudi njeno javno vlogo.

1.1.4 Sociološka razlaga materinskega instinkta

V antičnih časih, pred reproduktivno zavestjo in znanstvenimi dejstvi, so ljudje verjeli, da so ženske same sposobne ustvarjati in vzdrževati življenje. To se je odražalo v številnih pravicah, ki so jih ženske uživale v matriarhalni družbi, vključno z lastništvom zemlje in ostalimi prednostmi. Velik del antične mitologije in prvih verstev je verjelo, da moški ne igra nobene vloge v reprodukciji. Kasneje pa so, z opazovanjem vedenja med razmnoževanjem domačih živali, prišli do ugotovitve, da moška sperma zagotovi potomstvo

(Behjati–Ardakani et al., 2016). Tako se je družbena moč drastično prevesila v prid moškim (Bonnard, 2013). Medtem ko je moško seme očem vidno, žensko jajčece ni, zato so od takrat naprej moški žensko videli le kot rodna tla, kamor lahko posadijo svoja semena. Tako miselnost je v katoliško vero kasneje prenesel Tomaž Akvinski (ki je deloval med letoma 1244 in 1274) (McInerney, O'Callaghan, 2018). Tudi po izumu mikroskopa so na spermo gledali kot na aktiven, močen in hiter vir življenja, jajčece pa je po njihovem mnenju pasivno (Rothman, 1989). Antično mišljenje se je odražalo v družbenih navadah, običajih in tudi v verskih obredih. Sprva so bili vsi pomembnejši bogovi v ženski obliki (npr. Afrodit, Venera, Gaja itd.), kasneje pa so Rimljani za boga vseh bogov in moških razglasili Jupitra. Tudi latinski izraz »Pater familias« oz. oče družine izhaja iz tega obdobja. Zaradi novih ugotovitev so moški dobili moč in oblast tudi nad svojimi otroki. Lahko so jih prodajali kot sužnje, sprejemali odločitve o njihovih porokah, šele ko je oče umrl, je lahko na njegovo mesto sedel sin, od takrat naprej glava družine z enakimi pravicami kot prej oče (Behjati–Ardakani, 2016).

Caitlin Holmes (2006) v svojem delu »Born to do it? Socialni konstrukt materinstva« trdi, da so miti o materinstvu (med njimi tudi o materinskem instinktu) bili osnovani tako kot kateri koli družbeni pojav. Posamezniki oblikujejo svoje subjektivno mnenje o določeni stvari, to pa preko dominantnih osebnosti v družbi obvelja kot objektivno pravilo in dejstvo. Meni, da je bil ta mehanizem učinkovito uporabljen tudi kot okvir, kaj pomeni biti dobra mama. Zgodovinarica Andrea O'Reilly (2004) se strinja, da materinstvo ni človeška primarna biološka funkcija, temveč je kulturna praksa, ki je pripomogla k ekonomskim in družbenim spremembam in izboljšavam. V patriarhalnih družbah je obveljalo prepričanje, da je materinstvo fizična in čustvena izpopolnjenost vsake ženske (Phoenix et al., 1991) ter da so spočetje otroka, nosečnost in vzgoja primarni razlogi ženskega obstoja (Holmes, 2006). Sposobnost nositi otroka in ga roditi je od nekdaj strašila moške, ki so ženskam zavidali, zato se jim zdi, da morajo sodelovati v nadaljevanju vrste, kolikor le lahko. Rich (1986) je celo menil, da imeti otroka pomeni za žensko končen prehod v odraslost, zrelost, tako materinstvo postane najpomembnejši dosežek v njenem življenju.

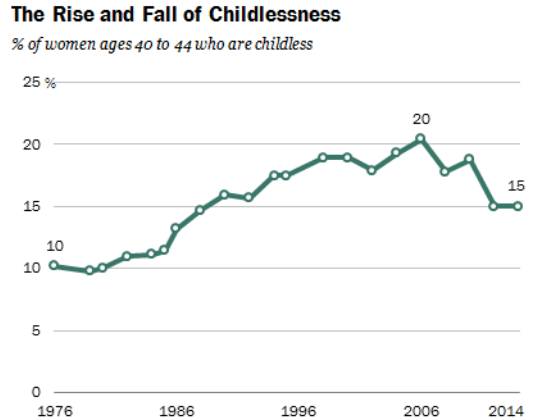
Dr. Gillian Ragsdale (2013) ugotavlja, da ženske doživljajo mnogo družbenih pritiskov tako glede otrok kot tudi glede kariere. Leta 2012 so v Nebraski izvedli obsežno študijo o vplivu družbenega obremenjevanja žensk, ki so pred odločitvijo za materinstvo. Sociologinja in avtorica članka Julia McQuillan et al. (2012) piše, da je materinstvo zelo tesno povezano z

ženskostjo. V študiji so obravnavali 1200 žensk v rodni dobi, ki še niso imele otrok (razlogi so bili različni, od neplodnosti do odložitve nosečnosti ali odločitve za življenje brez otrok). Ugotovili so, da so ženske, ki so še vedno brez otrok zaradi medicinskih razlogov (torej neplodnosti), v velikem stresu in vidijo materinstvo kot najvišjo vrednoto. Te ženske so prepričane, da jim samo še materinstvo manjka do popolne identitete in osebnosti, obenem pa ne občutijo in ne doživljajo pritiska družbe. Medtem pa ženske, ki so se zavestno odločile za življenje brez otrok, občutijo zelo velik pritisk s strani družbe. So pa po drugi strani manj psihično obremenjene in brez lastno povzročene stresa. Profesorica sociologije Amy Blackstone (2017) v svojem blogu piše, da je ženskam že od malih nog zapovedano (morda niti ne verbalno, vendar preko zgleda), da je njihova najpomembnejša služba materinstvo, da so ženske brez otrok sebične in škodujejo celotni družbi. Tudi Blackstonova, ki je sama brez otrok, piše o pritisku družbe na take ženske. McQuillan (2012) meni, da bi namesto obtoževanja žensk za tako odločitev in pritiskov, da nekaj zamujajo, morali kot družba ceniti njihovo odločitev in prispevek k raznolikosti poti, ki jih izberejo odrasle, samostojne posameznice. Ideologija o primernem obnašanju žensk, vključno z materinstvom, je zelo razširjena in zakoreninjena. Vrednote zadnjih tristoletij let še danes predstavljajo osnovo za obsojanje odločitev modernih žensk in mater (Holmes, 2006). Dr. Ragsdale (2012) verjame, da je materinstvo nasploh postalo manj privlačno za ženske, saj smo kot moderna družba prešli iz velikih, razširjenih družin in skupnosti na manjše nuklearne družine. Ženske oz. matere ne dobivajo več podpore svojih mater, babic, sester, tet itd. ampak se je ta t. i. podpora preselila na splet, kjer nešteto samooklicanih strokovnjakov deli nasvete, številne fotografije srečnih nosečnic, mater ter dojenčkov, predvsem pa sodbe in komentarje. V skupnostih z večjo podporo materinstvu je dokazano manj depresije in strahu. V današnji družbi, kjer te podpore ni, pa se ženske upravičeno sprašujejo o pravih razlogih za materinstvo (Blackstone, 2017).

Antropologinja Kristen Hawkes s sodelavci (2013) že nekaj desetletij raziskuje pleme Hadza v Tanzaniji. Napisala je več člankov na temo materinstva, s svojo raziskovalno skupino pa je prišla do nekaj zanimivih spoznanj. Ugotovili so namreč, da so v plemenih izjemno pomembne starejše ženske oz. babice. Njena dognanja podpirajo t. i. »babičino« hipotezo (*ang. »grandmother hypothesis«*), ki nakazuje, da so babice imele pomembno vlogo v človeški evoluciji. Za razliko od primatov so človeški otroci ranljivi tudi po ločitvi od matere (odstavljanju od dojenja). Majhni otroci si sami še ne znajo nabirati hrane, in če je njihova mama že zasedena s skrbjo za mlajše sorojence, vskočijo starejše ženske oz. njihove babice,

tete ali sestre. Na ta način so starejše ženske dragocene celotni skupnosti. Tudi Blaffer Hrdy (1999) piše, da se ljudje razlikujemo od primatov po tem, da več ljudi sodeluje in pomaga pri skrbi za otroke. Samica šimpanza npr. skrbi za svojega mladiča štiri leta in ga toliko časa tudi doji, šele po preteku štirih let ima drugega mladička, takrat pa starejši že skrbi zase. Pri orangutanih je ta doba med dvema potomcema kar osem let. Človeški »mladiči« potrebujejo veliko več skrbi in časa. Ob rojstvu so namreč popolnoma odvisni od skrbnikov zaradi manj razvitih možganov, ki se začnejo intenzivneje razvijati šele po rojstvu. Dojenček šele po enem letu doseže zrelost novorojenega šimpanzjega mladička, ki se ob rojstvu lahko hrani sam, pleza oz. se oklepa matere in tudi kontrolira svojo telesno temperaturo. Če bi ljudje čakali, da bi otrok sam znal poskrbeti zase, bi interval med sorojenci bil tudi do 15 let. Hrdyjeva zato podobno kot Hawksova meni, da za optimalno skrb za človeka potrebujemo več kot samo eno mamo (Blaffer Hrdy, 1999).

Tudi Maria Vicedo–Castello (2005) je v svoji knjigi Materinski instinkt, v kateri raziskuje zgodovinska in biološka dejstva o obstoju materinskega instinkta, zaključila, da ni nikakršnega znanstvenega dokaza, ki bi dokazoval obstoj t. i. materinskega instinkta, ki avtomatsko sproži pri ženskah željo za otroke, naredi ženske bolj čustvene od moških in jih opremi z veščinami za primernejšo skrb za otroke. Če bi res obstajal materinski instinkt, bi nataliteta skozi leta ostajala približno enaka. Tako pa vidimo, da se močno spreminja in je odvisna od številnih drugih razlogov. Vsako leto narašča odstotek žensk, ki ostajajo v svojih zgodnjih 40. letih brez otrok, kot to prikazuje Slika 1. Zaključuje, da materinski instinkt izhaja iz družbe oz. kulture in ne iz narave oz. biologije (Vicedo – Castello, 2005). Nekateri celo menijo, da se materinskega nagona lahko priučimo (tako kot jezika). Dr. Ragsdale (2013) si želi, da bi se tega nagona naučili v otroških letih tudi moški in ne samo ženske; če imamo na šolah spolno vzgojo, bi lahko imeli tudi starševsko.

Slika 1: Prikaz naraščanja in padanja odstotka žensk brez otrok med 40. in 50. letom starosti (Pew Research Center, 2015)

Raziskovalka Holmes (2006) je želela v študiji zbrati nekaj žensk, da bi slišala njihovo mnenje o materinstvu. Prevečkrat se namreč zgodi, da o materinstvu pišejo strokovnjaki brez lastne izkušnje, a vseeno podajajo različne predloge in pravila, kako ta »poklic« opravljati, in kako se ob tem počutiti. S štirimi hipotezami je želela ovreči mite, ki se pojavljajo v patriarhalni družbi. V prvi hipotezi je trdila, da je podpora in pomoč bližnjih najpomembnejša pri odločitvi za materinstvo. Ženske so ji to tudi potrdile, saj so vse potrebovale pomoč pri različnih opravilih in bile hvaležne, da so jo imele. Druga trditev je bila, da se nobena mati ne počuti stoddostno pripravljena pripeljati domov novorojenčka, kljub vsem prebranim knjigam o nosečnosti in porodu. Ženske so bile prestrašene in zaskrbljene, saj so kar naenkrat morale poskrbeti za novo nemočno bitje v njihovem življenju brez predhodnih izkušenj. Holmes (2006) zaključuje, da je na vse pripravljena mati, ki ima materinstvo zapisano že v svoji naravi, po mnenju žensk le mit. Tretja hipoteza je bila, da je materinstvo le en del ženske identitete, kar je Holmesova potrdila, saj je večina žensk imela pomembno vlogo še drugje - služba, hobiji, prijatelji itd. ter se niso identificirale samo kot matere. Zadnja hipoteza je bila pravzaprav vprašanje, kaj za ženske pomeni biti dobra mati. S tem je želela dokazati, da je vsaka ženska edinstvena in ima različen pogled na vidik materinstva. S svojim delom je dokazala, da se pojmovanje oz. prakticiranje materinstva skozi stoletja spreminja in da bi lahko kot družba prepoznali ter sprejeli ženske, ki se niso odločile za tradicionalno materinstvo. Mednje spadajo tudi ženske, ki so se odločile za otroke in obenem razvoj svoje kariere, za istospolno partnerstvo in materinstvo ter tiste, ki so bile primorane ali pa so se odločile ostati brez otrok zaradi različnih situacij v svojem življenju (Holmes, 2006).

2 NAMEN

Namen diplomskega dela je s pomočjo že obstoječe literature raziskati, ali je pojem materinski instinkt naravno pogojena lastnost vsake ženske ali pa je socialni konstrukt, s katerim ima družba nadzor in vpliv nad žensko plodnostjo in rodnostjo.

V kvalitativni raziskavi želimo ugotoviti ali ženske verjamejo v materinski instinkt in ali se mnenje razlikuje med ženskami z otroki in tistimi, ki so namerno brez njih.

Raziskovalne trditve, ki jih raziskujemo v empiričnem delu diplomskega dela so:

- »Med ženskami z otroki in tistimi, ki so namerno brez njih, se mnenje o obstoju materinskega instinkta razlikuje.«
- »Ženske, ki so namerno brez otrok, družba obsoja; družbeno zaželeno je, da imajo pari otroke.«

3 METODE DELA

Diplomsko delo je sestavljeno iz teoretičnega in empiričnega dela. V teoretičnem delu je bila uporabljena deskriptivna metoda dela s pregledom znanstvene in strokovne literature. Uporabljeni so bili članki, ki so bili objavljeni med letoma 1916 in 2019. Literatura, starejša od leta 2009, je bila izbrana zaradi zgodovinskih pojasnil o percepcijah materinske vloge. Izbrana literatura je bila v slovenskem in angleškem jeziku. Izbrani so bili članki s celotnim in prosto dostopnim besedilom. Poiskani so bili s pomočjo naslednjih podatkovnih baz: PubMed, ScienceDirect, ADP–arhiv družboslovnih podatkov, Google Učenjak, Digitalna knjižnica Univerze v Ljubljani (DiKUL) ter Cochrane Library. Za iskanje strokovnih knjig pa je bila uporabljena baza COBISS. Ključne besede, uporabljene v iskanju literature, so bile: materinski instinkt, socialni konstrukt, materinstvo, hormoni ter psihološke teorije. Prav tako je bila literatura iskana v angleščini. Uporabljeni so bili naslednji iskalni ključni: maternal instinct, social construct, motherhood, hormones in psychological theories. V empiričnem delu diplomskega dela smo uporabili metodo vsebinske analize, ki je podrobneje opisana v nadaljevanju.

Raziskovalni vzorec

V raziskavo sta bila vključena dva tipa udeleženk, in sicer ženske, ki imajo vsaj dva otroka, ter ženske, ki so se namerno odločile, da otrok nikoli ne bodo imele. Vključitvena kriterija za ta tip žensk sta bila, da je ženska starejša od 45 let ter da ima stalnega partnerja. Izključene so bile ženske, ki so se več let trudile imeti družino, vendar nikoli niso donosile in tako nimajo otrok. Z udeleženkami smo stopili v stik preko skupnih znancev med aprilom in junijem 2019 z uporabo elektronske pošte ali telefonskega klica ter jih povabili k sodelovanju v naši raziskavi. Vzorec sodelujočih je bil tako namenski. Intervjuji so bili izvedeni v maju in juniju 2019.

Raziskovalni inštrument in analiza podatkov

Uporabljena je bila kvalitativna metoda raziskovanja s polstrukturiranim intervjujem. Take metode so se posluževali tudi nekateri drugi raziskovalci, ki so se ukvarjali z vprašanjem materinskega instinkta (Rajgelj, 2008; Holmes, 2006). Kvalitativni pristop raziskovanja nam da možnost dobiti čim večjo količino informacij, ki jih samo s kvantitativnim pristopom ne bi prejeli. Med intervjujem je možno zastaviti še dodatna vprašanja in je tako bolj fleksibilen.

S tem avtorji dobijo poglobljen vpogled v tematiko, ki jo preučujemo (Britten, 1995). Osnovna vprašanja, ki so bila uporabljena pri vseh intervjujih, so bila ekstrahirana iz pregleda literature in so predstavljena v Prilogi 1. Intervjuje smo obdelali s kvalitativno vsebinsko analizo in prišli do rezultatov, predstavljenih v nadaljevanju. S pomočjo kodiranja in kategoriziranja smo lahko povzeli vsebino intervjujev v teme oz. vzorce, ki so se najpogosteje pojavili v intervjujih in bili skupni večini odgovorov anketiranih. Tako smo prešli iz pojmov oz. kategorij nižjega reda v kategorije višjega reda (Kordeš, Smrdu, 2015). Intervju je bil sestavljen iz osnovnih demografskih vprašanj o splošnih podatkih intervjuvanke. Glavna vprašanja so bila odprtega tipa, zbrana v več sklopov in so se nanašala na družino ter odraščanje, splošni pogled na materinstvo, mnenje o materinskem instinktu in njihove razloge za oziroma proti materinstvu. Pred začetkom intervjuja je bil izveden pilotni intervju, ki ni bil sneman in ni bil uporabljen v obdelavi podatkov. Namen je bil ugotoviti, ali so vprašanja primerna in razumljiva intervjuvankam. Vsi preostali intervjuji so bili izvedeni v maju in juniju 2019, snemani s pomočjo mobilnega telefona in nato prepisani v obliko transkripta. Intervjuji so trajali od 30 minut do približno ene ure. Izvedeni so bili pri anketiranih doma, saj so menile, da jim je tako zagotovljena največja zaupnost in intimno okolje. Tretje osebe ni bilo prisotne.

Etični vidik

Dispozicija diplomskega dela z vprašalnikom je bila potrjena s strani katedre za babištvo. Do anketirank smo prišli preko skupnih znancev, ki pa jim nismo razkrili podrobnosti ali rezultatov intervjuja. Sodelujočim ženskam je bilo pred začetkom intervjuja pisno zagotovljeno, da bodo vsi podatki anonimizirani in uporabljeni izključno za potrebe diplomskega dela ter morebitne posledične objave. Udeleženke so bile pred začetkom raziskave ustno in pisno seznanjene z namenom in potekom raziskave ter so imele možnost razrešiti dileme, ki so se jim pojavile. Pojasnjeno jim je bilo tudi, da se bo celoten intervju snemal z mobilnim telefon in da bo po transkriptu posnetek izbrisan. Podpisale so tudi pisno izjavo (Priloga 2), s katero so dale soglasje v prostovoljno sodelovanje. Njihove izjave so shranjene na varnem mestu, da ne bi bila ogrožena anonimnost vseh anketirank. Dana jim je bila možnost, da sodelovanje kadar koli prekinejo. Transkripti intervjujev so bili anonimizirani že ob prepisu, namesto imen intervjuvank smo namreč uporabili izmišljene začetnice.

4 REZULTATI

V intervjujih so skupaj sodelovale štiri ženske. Dve izmed štirih imata otroke, dve pa sta se odločili, da otrok ne bosta imeli. V Tabeli 1 so predstavljene njihove demografske značilnosti.

Tabela 1: Demografske značilnosti intervjuvanih žensk.

	Starost	Število otrok	Status	Veroizpoved	Stopnja izobrazbe
FJ	59 let	0 otrok	izvenzakonska skupnost	ateizem	visokošolska univerzitetna
TR	48 let	0 otrok	izvenzakonska skupnost	ateizem	visokošolska
NM	23 let	2 otroka	poročena	krščanstvo	visokošolska
MS	31 let	2 otroka	poročena	krščanstvo	visokošolska

Na podlagi zastavljenih vprašanj, ki so bila razdeljena na več sklopov, bomo zbrane odgovore predstavili v šestih nivojih. In sicer: primarna družina in njen vpliv na mnenje posameznice o materinstvu; spreminjanje mnenja o starševstvu oz. otrocih skozi leta; pogled na materinstvo v naši družbi; materinski instinkt in mnenje o njegovem obstoju; razlogi ZA/PROTI materinstvu; odziv partnerja, bližnjih in družbe na odločitev za življenje brez otrok (to vprašanje so prejele samo ženske, ki so namerno ostale brez otrok).

4.1 Primarna družina in njen vpliv na mnenje posameznice o materinstvu

Vse štiri intervjuvanke menijo, da so odraščale v ljubečih družinah, kjer so se člani med seboj dobro razumeli in skupaj preživljali prosti čas. Prav tako vse mislijo, da sta se starša imela rada, se spoštovala in ostala skupaj tudi v težkih trenutkih (vsi starši so oz. so bili poročeni več kot 20 let). FJ in TR, ki nimata otrok, sta povedali:

»Odraščala sem v družini, kjer sta se starša razumela, skupaj sta praznovala zlato poroko ... Skupaj smo preživljali tudi nedelje.« FJ

»Razumela (starša) sta se zelo dobro in sta do konca bila poročena. Prosti čas smo vedno preživljali skupaj kot družina. Smo hodili tudi na izlete, drugače pa bili doma, smo si tudi dosti pomagali med sabo.« TR

Verjamejo, da sta lep družinski odnos ter materina skrb za celotno družino pripomogla, da na materinstvo gledajo pozitivno, četudi so se nekatere izmed njih odločile, da ostanejo brez otrok.

»Mislim, da je družina vplivala na moj pogled in mnenje o materinstvu. Mama je v družini imela dominantno vlogo, zelo lepo je skrbela za vseh pet otrok, bila je zelo skrbna, poštena, topla, pravična. Lahko bi rekli, da je nek vzor dobre mame. Tako, da bi se bilo temu zelo težko približati.« FJ

Ena od intervjuvank, ki je sama mati dveh otrok, pa je povedala naslednje:

»/.../ Prav tako menim, da sta mi starša privzgojila to željo po tradicionalnemu družinskemu življenju.« MS

Tri intervjuvanke so odraščale s sorojenci, le ena je edinka. Prav vse so povedale, da niso bile nikoli primorane skrbeti za svoje brate in sestre, četudi so bili ti mlajši. NM in MS, ki imata obe svoje otroke, sta povedali:

»Nikoli nismo skrbeli eden za drugega v smislu, da bi se pazili, kot varuške, smo pa vedno držali skupaj in smo si še danes zelo blizu.« NM

»Imam dve sestri, ena je starejša dve leti in ena je mlajša 8 let. S starejšo sestro sva vedno skrbeli za najmlajšo, pa ne v smislu, da bi prevzeli vlogo mame, temveč v smislu odnosa starejša sestra – mlajša sestra. Med seboj smo izredno povezane, menim, da so nam to privzgojili starši. Če se karkoli zgodi na naših življenjskih poteh, vem, da bodo starši in sestri prve osebe, ki bodo tukaj ob meni in jaz za njih.« MS

Iz odgovorov je razvidno, da so vse štiri intervjuvanke odraščale v toplih domovih, z ljubečimi starši. Dve je to spodbudilo, da sta si tudi sami ustvarili družino, drugi dve pa je to prestrašilo, saj se bojita, da svojim otrokom ne bi omogočili podobnih razmer.

4.2 Spreminjanje mnenja o starševstvu oz. otrocih skozi leta

Avtorico je zanimalo, ali se je mnenje intervjuvank o otrocih in družini skozi odrasčanje spreminjalo. Intervjuvanki brez otrok sta dejali, da so se njune želje spreminjale skozi leta:

»/.../ Bilo je tako, da sem si kot otrok želela naraščaj, potem v času odrasčanja pa ne več. Ne vem čisto, zakaj. Enostavno nisem imela več te želje.« TR

»Moje mnenje o družini se je skozi dobo odrasčanja spreminjalo. Otrok sem si nekoč namreč želela, razmišljala sem o tem, da bi imela 3 otroke. Verjetno zaradi tega, ker sem odrasčala v družini, kjer nas je bilo pet. Tako je bilo, ko sem bila otrok. Kot najstnica nisem razmišljala o tej temi, potem pa okoli 30. leta spet malo. Po enem dogodku sem si pa spet premislila.« FJ

Intervjuvanki, ki imata otroke, pa sta od nekdanj vedeli, da si jih želita:

»/.../ Otroke si želim, odkar vem zase, vedno sem tudi želela veliko družino in želela sem začeti zgodaj.« NM

Ženski, ki otrok nimata, sta mnenje o lastni družini večkrat spremenili, saj o tem ni odločala samo želja za ali proti otrokom, temveč tudi življenjski dogodki, ki sta jih prestali. To bo tudi razvidno v nadaljevanju intervjuja.

4.3 Pogledi na materinstvo

Prav vse intervjuvanke so izrazile pozitiven pogled na materinstvo. Tudi tiste, ki so namerno brez otrok, gledajo na matere z občudovanjem, brez predsodkov. Ženski, ki sta se odločili imeti otroke, ne sodita tistih, ki so se odločile drugače. MS in NM, ki sami imata otroke pravita:

»Na ženske z otroki gledam pozitivno, sočutno, empatično. Enako žensk, ki so se odločile, da ne bodo imele otrok, ne podcenjujem, ne ponižujem, niti nisem jezna na njih ali pa kaj podobnega.« MS

»To je njihova odločitev. Ljudje smo različni in kar ustreza meni, ni nujno dobro za druge. Vsak naj prosto izbira če, kdaj in koliko otrok bi imel. Tudi izbira, da nimaš otrok, se mi zdi povsem ustrezna, če si to želiš.« NM

NM meni tudi, da je materinstvo poslanstvo ženske in najpomembnejša stvar, ki jo le-ta naredi v življenju. Tako NM in MS pa trdita, da je materinstvo posebna naloga oz. obveza, ki se jo je treba lotiti odgovorno. TR, ki otrok nima, pa pravi:

»Na materinstvo jaz gledam z veliko mero odgovornosti do otrok. Moraš res imeti vse na svojem mestu, da se trudiš, da si pripravljen na vse to. Nimam nekih slabih občutkov glede žensk, ki imajo otroke. Seveda ne do tistih, ki za njih lepo skrbijo.« TR

Intervjuvanke so prejele še vprašanje, kaj ženske žene v materinstvo. Odgovori so si bili med seboj zelo podobni. Prav vse so vključile nagon kot glavni razlog za željo po materinstvu, in sicer ženski nagon po negi, skrbi ali zaščiti nekoga drugega, bolj ranljivega. Tako sta odgovorili intervjuvanki z otroki.

»Mislim, da žensko žene v materinstvo status, želja po otrocih, nagon, občutek, da nekomu podari življenje.« MS

»Globoka, notranja, biološka, sociološka in psihološka želja, da nekoga vzgojijo, ga gledajo, kako odraste in končno izpustijo v svet.« NM

Prav tako tri intervjuvanke menijo, da je eden izmed motivov za otroke nadgraditev ali reševanje partnerske zveze. FJ, ki je brez otrok, in NM, ki otroke ima pravita:

»Lahko pa tudi ženske gledajo na otroke kot na sad ljubezni med partnerjema.« FJ

»Seveda izhaja tudi iz dobrega razmerja, kjer imata dovolj ljubezni med sabo, da jo podelita še z drugimi. Če povem svojo zgodbo ... midva z možem ... Po enem mesecu sem že vedela, da je ta zveza doživljenjska, da je to nekaj, kar ne mine. Moj mož je zame vse. Je moj najboljši prijatelj, njemu najbolj zaupam, ob njem sem lahko čisto jaz, čisto iskrena, ničesar ni, v čemer mu ne bi zaupala. In to je vzajemno. Drug drugemu sva v oporo, skupaj sva premagala vse komplekse, bolezni, družinske drame, vsak zaplet, vsako najmanjšo stvar rešiva prek trdne komunikacije in varnega zaupanja. Res sva dobra ekipa. In ko sva razrešila najine probleme, ko sva prebrodila čez najtežje stvari in prišla ven še močnejša kot prej, sva se zaročila in kmalu zatem ugotovila, da je med nama prostor še za nekoga. « NM

TR je kot eden izmed razlogov za otroke navedla človeško željo po zapuščini:

»Mislim, da ženske žene v materinstvo že sam prehod v fertilno dobo in s tem povezani hormoni. Potem pa še tudi človeška želja po potomcih, da bi nekaj pustili za sabo, bi se temu lahko reklo. Za nekatere pa je verjetno to neke vrste izpopolnitev, saj bi bile brez tega izgubljene, brez prave vloge v družbi.« TR

FJ še doda željo po materinstvu zaradi vpliva družbe, ki je znana po tem, da sodi drugačno misleče ženske, ki se odločijo ostati brez otrok:

»/.../ Potem za druge je to neka družbena norma, ki jo morajo doseči, da jih družba ne bi obsojala, da ne bi preveč izstopali, ne glede na svoje prave želje.« FJ

Intervjuvanke, kot pravijo, ne obsojajo drugače mislečih žensk. Tako ženski z otroki sprejemata in spoštujeta odločitve žensk, ki so brez otrok. Tako tudi ženski brez otrok občudujeta mame in se zavedata kakšno veliko odgovornost nosijo. Zanimivo je, da vse intervjuvanke postavljajo ženski nagon po negi in skrbi kot razlog za otroke na prvo mesto. Kot ostale razloge pa navajajo še partnerski odnos, željo po zapuščini in mnenje ter pritiske družbe.

4.4 Materinski instinkt in mnenje o njegovem obstoju

Pri tem vprašanju so se odgovori med intervjuvankami, ki so namerno brez otrok, in tistimi, ki jih imajo, najbolj razlikovali. Če povzamemo, sta udeleženci raziskave, ki sta se odločili, da otrok ne bosta imeli, povedali, da v materinski instinkt kot tak ne verjameta. Prav tako zase pravita, da ga nimata.

»Prvo pomislim na biološki nagon, po moje ne gre zares za materinski instinkt. Je bolj vez, ki se ustvari med materjo in otrokom. Se pravi, ko ga že enkrat imaš. Zato tudi ne verjamem, da ga ima vsaka ženska v sebi, se pravi to željo po otrocih. Po moje, da ne no. Zna bit tudi, da je priučen, skozi otroška leta, ko se punčke igrajo z dojenčki in podobno.« TR

»Jaz osebno ne verjamem, da ima vsaka ženska v sebi materinski instinkt, nagon, željo po otrocih. Sem velikokrat slišala oz. prebrala, da naj bi se ta razvil šele po rojstvu otroka. Zase bi rekla, da materinskega instinkta nisem nikoli razvila, ker pač nisem rodila.« FJ

Ostali dve intervjuvanki, ki otroke imata, pa menita, da materinski instinkt do neke mere obstaja pri vseh ženskah, tudi pri njih samih mislita, da je izražen.

»Zdi se mi, da je različno močan in različno izražen pri ženskah. Lahko se kaže tudi v romantičnem razmerju, v odnosu do domače živali ...« NM

»Delno verjamem, da ima vsaka materinski instinkt. Tiste, ki si želijo in si prizadevajo za to, ga imajo. Ostale pa, ki si tega izrecno ne želijo, pa ga zatrejo, še preden se pojavi. Zase menim, da ga imam že od vedno.« MS

Tu se pojavijo največja odstopanja med intervjuvankama, ki sta brez otrok, in tistima, ki otroke imata. Ženski brez otrok menita, da se materinski instinkt pojavi šele, ko ženska rodi, obratno pa ženski z otroki menita, da je ta izražen pri čisto vseh ženskah.

4.5 Razlogi ZA/PROTI materinstvu

Tudi pri tem vprašanju se seveda odgovori razlikujejo. Intervjuvanki z otroki pravita, da je bil njun razlog za otroke nagon, želja po podaritvi življenja, nositi nekoga v sebi in ga vzgojiti. Prav tako pa je bila želja po otroku nekakšna logična nadgraditev partnerske zveze. Pri intervjuvankah, ki sta namerno brez otrok, so razlogi nekoliko bolj kompleksni in so rezultat različnih življenjskih dogodkov:

»Bolj to, da nisem imela nikoli takega partnerja, da bi si predstavljala življenje z njim in z otroki. S tem pa, s katerim sem sedaj, pa sva se enostavno spoznala prepozno. Ne vem, kako bi bilo, če bi se spoznala, ne vem, pri 25., ne vem, ali bi imela otroke ali ne. Morda ja, morda ne (smeh).« TR

»Moj razlog za življenje brez otrok je zdravstveni. Enkrat sem namreč zanosila, vendar je ta nosečnost odmrla. Takrat sem se odločila, da bi bilo poskušati še enkrat pretežko. Bila sem razočarana in žalostna, to je logično, vendar nisem imela občutka, da mi nekaj manjka potem naprej v življenju. Imam namreč še službo, partnerja, preostalo družino, potovanja itd. Vseeno si mislim, da sva se takrat s partnerjem odločila za otroka, ker je bilo to takrat pričakovano od naju. Ne pa ker bi si to zelo želela tudi sama, nekako imaš v mislih, če živiš skupaj in te drugi sprašujejo, kdaj pa boste vi »zibali«, nekako avtomatsko začneš razmišljati v to smer, da bi imel otroke. Po dogodku pa se o otrocih pri nas sploh ni govorilo, noben ni od mene več ničesar pričakoval. Sem čutila, da se je neko breme dvignilo z mojih ramen in sem kar lažje zadihala.« FJ

4.6 Odziv partnerja, bližnjih in družbe na odločitev za življenje brez otrok

Zadnje vprašanje so prejele samo ženske, ki so namerno brez otrok. Zanimalo nas je namreč, kaj o njihovi odločitvi meni partner in ali je njihova odločitev kakor koli vplivala na njuno zvezo. Intervjuvanki sta povedali sledeče:

»Z mojim partnerjem sva vse odločitve v zvezi s starševstvom sprejemala skupaj. Nikoli ni bilo nobenega problema z njegove strani. Pretehtala sva vse možnosti, kaj bo najboljše za naju, da se ne bi kaj kregala. Sva na konec koncu midva najbolj pomembna. Imava skupne hobije in podpirava drug drugega.« FJ

»Partner enako razmišlja oz. sva skupaj sprejela življenje in partnerstvo brez otrok. Ni, da bi šla narazen zaradi tega ali kaj takega. Se imava rada tako, kot sva, uživava na svoj način.« TR

Večjo težavo je TR izpostavila pri primarni družini, saj le-ta slabo sprejema njen način življenja in odločitev v povezavi s starševstvom.

»Ja, moje odločitev za življenje brez otrok, starši ... oni niso dobro sprejeli. Mislim, da bi vsak imel rad vnuke, pol pa kar mal zamerijo, da niso tega deležni, še posebej, ker sem edinka. Za ostalo družbo pa ne vem, ker ne dajem na to toliko pozornosti. Nisem niti nikoli bila pod stresom zaradi družbe.« TR

FJ, ki pa ima drugačen razlog, da otrok nima, pravi:

»Zaradi takšne situacije je družina zelo razumevajoča. Moje odločitve za življenje brez otrok ne obsojajo in me nasploh podpirajo. Zato nisem bila nikoli pod kakšnim stresom. Če pa ljudje moje situacije ne poznajo, zelo čudno gledajo, da s partnerjem nimava otrok. Meni se pa tudi ne ljubi vsakemu razlagati. Takrat vseeno prejmeva kakšen komentar, ki naju obsoja, se pa z leti navadiš in preslišiš.« FJ

5 RAZPRAVA

Biologi, ki se ukvarjajo z vprašanjem materinskega nagona ali instinkta, so ugotovili, da se ta pojavi, ko je ženska noseča oziroma ko že rodi. Bil naj bi posledica hormonov oksitocina in prolaktina, ki se povečano začneta izločati šele med nosečnostjo (Marlin et al., 2015; Larsen, Grattan, 2011). Znanstveniki, ki so raziskovali materinski instinkt pri miših trdijo, da se ta pojavi, ko so breje, oziroma ko jim umetno vbrizgajo prej omenjena hormona. Prolaktin se začne pojačano izločati med nosečnostjo in po porodu, to pa vpliva na laktacijo in materinsko vedenje (gnezdenje, hranjenje, skrb za mladiče). Odkrili so tudi poseben gen, ki vpliva na izločanje prolaktina. Miš, ki ga (umetno povzročeno) ni imela, je kazala pomanjkanje materinskega vedenja (Martyn et al., 2012). Vse naše intervjuvane so kot motiv za materinstvo na prvo mesto postavile prav nek nagon, ki naj bi ga imele ženske, tendenco po skrbi, zaščititi in negi drugih.

V naši raziskavi sta intervjuvanki, ki imata otroke, odraščali v družinah s krščanskimi načeli in tradicionalnimi vrednotami, medtem ko sta se tisti brez otrok opredelili za ateistki. Nekateri avtorji (Kariman et al., 2014; Hayford, Morgan, 2008) menijo, da odraščanje v družini oziroma družbi, ki je versko aktivna, spodbuja ženske k odločitvi za otroke. Želja po otrocih pa ni samo posledica tradicionalne krščanske vzgoje, temveč je po mnenju raziskovalcev odvisna tudi od same sestave primarne družine. Znanstveniki pravijo, da prisotnost sorojencev (predvsem mlajših) vpliva na večjo željo po lastnih potomcih (Miller, 2011; Chasiotis et al., 2007). Intervjuvanki, ki imata svoje otroke, sta odraščali v družinah, kjer so trije sorojenci in obe sta srednja otroka. Čeprav pravita, da za mlajše nikoli nista skrbeli, so si vedno zaupali in pazili drug na drugega. Ena od intervjuvank brez otrok je odraščala kot najmlajša v družini s petimi otroki, druga pa je edinka. Ženski, ki imata otroke, pravita, da sta obkroženi z družino, ki je odlična podpora mreža in pomoč pri vzgoji. To sovpada z mnenjem raziskovalcev, ki trdijo, da vzgoja človeka zahteva več kot le eno mamo in da se ženske lažje odločijo za otroke, če imajo široko podporno mrežo (Blaffer Hrdy, 1999; Hawkes et al., 2013).

Philipov (2009) je ugotovil tudi, da ženske, ki ustvarjajo kariero, večkrat namensko nimajo otrok; zaposlitvene priložnosti pri njih prevladajo. V švedski raziskavi (Schytt et. al., 2014) so ugotovili, da so ljudje brez otrok v poznih 20. in zgodnjih 30. letih, v konfliktu med kariero in starševstvom. Vpliv otrok na kariero je bila tudi največja skrb poročenih Britancev pri odločitvi za starševstvo (Langdridge et al., 2005). Livingstone (2015) je delala raziskavo

pri ameriških ženskah in ugotovila, da se vse več visoko izobraženih žensk dandanes odloča le za enega otroka. Svoje rezultate je primerjala s tistimi, ki jih je dobila pred 25. leti, in prišla do naslednje ugotovitve: še leta 1994 je kar 35 % žensk z magisterijem ali doktoratom bilo namerno brez otrok. Leta 2014 pa je bil ta odstotek žensk brez otrok in z visoko izobrazbo le 20 %. Podobno ugotavlja tudi Rajgelj (2008), ki trdi, da vključenost žensk v visoko izobraževanje zmanjšuje verjetnost, da bodo rodile otroke, vpliva na odlaganje rojevanja na poznejša leta ter na manjše število otrok na koncu reproduktivnega obdobja (Rendall, Smallwood, 2003; Sobotka, 2004). Vse naše intervjuvanke imajo visokošolsko izobrazbo, pa imajo nekatere otroke, druge pa so namenoma brez njih.

Obe intervjuvanki z otroki sta povedali, da sta otroke imeli predvsem zaradi želje oziroma nagona po skrbi. Kot drugi razlog za starševstvo pa sta navedli partnersko zvezo oz. nadgraditev le-te. S tem razlogom se strinjajo tudi nekateri raziskovalci, ki so ugotovili, da ima kakovosten partnerski odnos veliko vlogo pri odločitvah za starševstvo. Newson et al. (2007) ugotavlja, da trdnejša kot je zveza, večja bo želja po otrocih, ne glede na finančno stanje para (Wilson, Koo, 2006). Little s sodelavci (2006) piše, da ima vpliv tudi trajanje zveze ter partnerjeve značilnosti in osebnost. Ena izmed naših intervjuvank je povedala, da otrok nima tudi zaradi tega, ker ni našla primerne partnerja dovolj zgodaj v življenju. Vzgoja otrok namreč terja veliko časa in financ, zato se mnogi pari odločijo, da so njune življenjske prioritete drugje, potrjuje Kushnick (2013). Intervjuvanki z otroki sta navedli še tretji motiv v odločitvi za otroke, to je želja ženske, da podari življenje ter s tem širi in prejme ljubezen. Kagitcibasi in Ataca (2005) sta odkrila, da je ta psihološki ali emocionalni tip koristi v današnjem svetu vedno pogostejši razlog za odločanje o otrocih. Te tri motive sta navedli intervjuvanki, ki imata otroke, bili so tudi njuni razlogi, zakaj imeti otroka.

Intervjuvanki, ki otrok nimata, sta našle še dodatna dva razloga za starševstvo, ki se tudi pojavita v številnih razpravah o razlogih za otroke. In sicer je prvi zapuščina oziroma človekova želja pustiti nekaj za seboj. Aarssen in Altman (2012) pravita, da je bila ta želja nekoč uresničena preko potomcev, ki so podedovali naziv oz. nadaljevali ime rodbine. Ta zapuščina je danes lahko v drugačni obliki - kariera ali bogastvo, kar je nekaterim dovolj, da se ne odločijo za otroke. Drugi motiv, ki sta ga omenili anketiranki brez otrok, pa je mnenje družbe in posledično strah po obsojanju v primeru, da nimaš otrok. Že leta 1916 je Hollingsworthova trdila, da je materinski instinkt konstrukcija družbe, natančneje uglednih moških, zavezanih k patriarhatu, ki služi kot kontrola nad socialnim prirastom prebivalstva.

Holmes (2006) piše, da se je mit o materinskem instinktu širil kot kateri koli družbeni pojav. Posamezniki so oblikovali svoje subjektivno mnenje, to pa je preko dominantnih osebnosti obveljalo v družbi kot neizpodbitno dejstvo. Glede na to, da so tudi intervjuvanke v naši raziskavi navedle družbene norme kot razlog, zakaj imeti otroke, lahko sklepamo, da so zelo globoko zakoreninjene v naši kolektivni zavesti. Zanimivo je, da nobena izmed intervjuvank ni navedla finančnega stanja kot razlog, zakaj se ni odločila za otroke, čeprav se v literaturi ta pojavlja zelo pogosto. Guedes et al. (2015) so ugotovili, da je ekonomska skrb eden izmed pogostejših pomislekov portugalskih žensk v zvezi z rodnostjo, Kariman s sodelavci (2014) pa je enako ugotovil pri iranskih ženskah. Straits (1985) je zapisal, da ženske menijo, da si bogatejše družine smejo privoščiti več otrok kot revnejše.

Predpostavljali smo, da se mnenje žensk o materinskem instinktu razlikuje glede na to, ali imajo otroke ali ne. Intervjuvanki, ki imata svoje otroke, verjameta, da je materinski instinkt prisoten pri vseh ženskah, vendar je pri vsaki drugače izražen. Holligsworth (1916) je pisala, da obstaja možnost, da se materinski instinkt kot vsaka druga človeška lastnost lahko porazdeli po Gaussovi krivulji. Torej ga velika večina ženska ima, nekatere pa ga nimajo ali ga imajo celo preveč izraženega. Leskošek (2011) piše, da tudi danes veliko ljudi verjame, da je materinski instinkt univerzalen, prisoten pri vseh ženskah. Obe intervjuvanki z otroki zase menita, da ga imata že od nekdaj. Pravita, da sta od nekdaj želeli veliko družino in da sta od nekdaj radi skrbeli za otroke ostalih družinskih članov. Clutterbuck et al. (2014) pravi, da zanimanje za dojenčke, malčke in otroke nasploh motivira žensko za nosečnost oziroma za odločitev o reprodukciji. Obe intervjuvanki, ki sta namerno brez otrok, pa ne verjameta v obstoj materinskega instinkta in menita, da ga sami nimata. Ena izmed intervjuvank meni, da je priučen. Tako piše tudi dr. Ragsdale (2013), ki ugotavlja, da se ga lahko priučimo, podobno kot jezika. Želi si, da bi se ga »naučili« že v otroških letih, npr. v šoli, in to ne samo ženske, temveč tudi moški. Druga intervjuvana, ki je tudi brez otrok, meni, da se materinski instinkt pojavi šele po rojstvu prvega otroka. Kot že prej omenjeno, so biologi na miših dokazali, da se vzorci materinskega vedenja pojavijo šele, ko je miš breja, in je posledica povišanih nivojev oksitocina in prolaktina (Larsen, Grattan, 2011; Martyn et. al., 2012). Po odgovorih intervjuvank, ki otrok nimata, lahko sklepamo, da sta se verjetno pozanimali o raziskavah na to temo. Njuni odgovori se namreč ujemajo z dosedanjim znanjem raziskovalcev, ki se ukvarjajo z vprašanjem materinskega instinkta.

Raziskovali smo tudi mnenje udeleženk o tem, da družbeno ni zaželeno, da ženske namerno ostajajo brez otrok. Intervjuvanki z otroki sta poudarili, da žensk brez otrok ne obsojata in spoštujeta njihove odločitve. Za razliko od raziskave, ki jo je izvedla McQuillan (2012), ki je ugotovila, da družba na splošno obtožuje take ženske in jih označuje za sebične. Tudi Holmes (2006) meni, da so vrednote iz preteklosti, kamor sodi tudi družina, osnova za obsojanje žensk, ki se odločijo za drugačen način življenja. Obe ženski brez otrok potrdita, da partnerja njune odločitve sprejemata ter da so njuna stališča do starševstva enaka. Obenem pa ena izmed intervjuvank razkrije, da je družina ne podpira, saj misli, da ji je bilo nekaj odvzeto (npr. možnost imeti vnuke). Obema pa se zdi, da ju širša družba obsoja, vendar se na njihovo mnenje ne ozirata. McQuillan (2012) je v raziskavi intervjuvala ženske brez otrok in izvedela, da občutijo velik pritisk s strani družbe, vendar niso s tem obremenjene. Podobno meni tudi Ragsdale (2012). Blackstone (2017) piše, kako večina ljudi označuje ženske brez otrok kot sebične, škodovale naj bi celotni družbi. Verjetno bi bil potreben kvalitativni pristop in raziskava na velikem vzorcu, da bi lahko opredelili stališča slovenske družbe, ki ji je družina velika vrednota (Dolenc, 2019).

Zavedamo se, da ima izvedena raziskava majhen, nereprezentativen vzorec in da rezultati niso posplošljivi. Ena izmed omejitev našega raziskovanja je bila ta, da smo si zastavili stroge pogoje za ženske, ki so namerno brez otrok (starejše od 45 let in s stalnim partnerjem). Kljub trudu da bi našli dve taki ženski, nam je uspelo dobiti le eno, ki je ustrezala vsem kriterijem. Pri drugi smo med intervjujem izvedeli, da se je odločila za življenje brez otrok po izgubi prve nosečnosti. Morda bi se odločila drugače, če se njena nosečnost ne bi končala na ta način. Vseeno smo jo v delo vključili, saj je bila v končnem njena odločitev vseeno zavestna in prostovoljna. Nekaj težav pa smo imeli tudi nasploh pri naboru intervjuvank, saj jih veliko ni želelo sodelovati. Presenetilo nas je dejstvo, da niso želele sodelovati predvsem ženske, ki otroke imajo. Možen vzrok bi lahko bil nejasen motiv žensk, ki imajo otroke, za materinstvo. Morda nikoli niso razmišljale o razlogih, zakaj otroke imajo, in svoje mnenje težje argumentirajo. Medtem pa morda ženske, ki se zavestno odločijo, da otrok ne bodo imele, o tem več in bolj poglobljeno razmišljajo ter lažje argumentirajo svoje odločitve oz. se zavedajo, katere situacije v življenju so jih privedle do življenja brez otrok. O njih so več razmišljale in jim posvetile več časa.

Kljub majhnemu vzorcu smo z našo raziskavo preko intervjujev dobili globlji vpogled v mnenje posameznic o obstoju materinskega instinkta ter o materinstvu na splošno. Kar je

novo in unikatno v diplomskem delu, je predvsem spoznavanje mišljenja žensk, ki si otrok ne želijo. Tema je aktualna za veliko znanstvenih področij, saj se z vprašanjem ukvarjajo tako sociologi in psihologi kot tudi biologi in antropologi. Čeprav diplomirane babice na prvi pogled ne spadamo mednje, lahko ob upoštevanju širše slike ugotovimo, da je naša stroka prepletena s psihologijo, sociologijo in biologijo, bolj kot si predstavljamo, in je vodilo našega poklica celostna (holistična) obravnava ženske in celotne njene družine. Marsikdo bi rekel, da se kot babice sploh ne bomo srečale s posameznicami, ki si otrok ne želijo, saj verjetno ne bodo nikoli noseče ali pa vsaj ne bodo rodile. Vendar ni tako; babištvo je poklic, ki skrbi za žensko v rodni dobi, pa četudi ta ne bo nikoli rodila. Z njimi se srečamo v ginekoloških ambulantah, kjer lahko iščejo zanesljivo kontracepcijo, da ne zanosijo, saj si tega ne želijo. Kot diplomirane babice in kot družba nasploh, takih žensk, ki so se odločile za tovrstno življenje, ne bi smeli obsojati, zato je nujno razumevanje njihovih motivov in stališč. Vse ženske si namreč zaslužijo enakovredno babiško obravnavo.

Za bolj zanesljive zaključke, bi bila potrebna obsežnejša raziskava o materinskem instinktu med ženskami z ali brez otrok. Morda bi bil v tem primeru (večji nabor udeležencev) primernejši pristop kvantitativen. Zanimivo bi bilo tudi izvedeti, kakšno mnenje ima slovenska družba o ženskah, ki so se namerno odločile ostati brez otrok.

6 ZAKLJUČEK

Pojem »materinski instinkt« je neoprijemljiv konstrukt družbe, ki že stoletja potihoma omejuje ženske na eno samo, najpomembnejšo vlogo v njihovem življenju. Biologi so preko raziskav na miših prišli do ugotovitve, da se materinski instinkt oziroma materinsko vedenje pojavi najverjetneje šele, ko je ženska noseča ali že rodi. Če bi že govorili o želji za otroke pri ženski, bi bila primernejša besedna zveza materinski nagon, ki je posledica ostalih psiholoških dejavnikov ter življenjske situacije ženske. Anketiranki z otroki sta menili, da materinski instinkt obstaja pri vseh, vendar je različno močno izražen. Zase sta rekli, da ju je prav nek nagon po skrbi in zaščiti otrok privedel do želje po otrocih, ki jo imata že od malih nog. Stremenje po nadgraditvi partnerske zveze pa je pripomoglo, da se jima je želja tudi uresničila. Medtem pa ženski brez otrok ne verjameta v obstoj materinskega instinkta. Njuni razlogi za življenje brez otrok so bili kompleksnejši in posledica življenjskih dogodkov, ki niso bili ustrezni, da bi se odločili za otroke. Pri eni je bil največji razlog odsotnost pravega partnerja, pri drugi pa splav v zgodnji nosečnosti, ki je vplival na odločitev, da bi bila ponovna nosečnost pretežka. Kljub vsemu vse spoštujejo odločitve, ki so jih sprejele druge ženske, če le z njimi nikomur ne škodujejo. Mislijo, da ima vsak pravico do svojega mnenja in načina življenja ter da se nikogar ne bi smelo obsojati. Ženski brez otrok pravita, da sta občutili pritisk svoje družine in celotne družbe, vendar se ne obremenjujeta s tem.

Materinstvo je lep, a hkrati zelo odgovoren del življenja posameznice. Zavedati se moramo, da si vse ženske ne želijo postati matere. Družbo nasploh že od nekdaj zelo zanima, kdaj bo ženska, ki je v dolgoletni partnerski zvezi ali se je poročila, pričela ustvarjati družino. Pri tem znajo postati zelo agresivni. Vseeno pa pozabljajo, da par morda sploh ne more imeti otrok, čeprav se za njih neizmerno trudi. Morda pa si jih sploh ne želi. Odločitve ženske, kdaj bo postala mati in če bo sploh postal mati, so zasebne in v domeni nje same in partnerja. Truditi se jih moramo sprejemati in ne obsojati žensk, ki so se odločile za družbi neobičajno življenje.

7 LITERATURA IN DOKUMENTACIJSKI VIRI

Aarssen L, Altman S (2012). Fertility preference inversely related to 'legacy drive' in women, but not in men: interpreting the evolutionary roots, and future, of the 'childfree' culture. *Open Behav Sci J* 6(12): 37–43.

Abbassi–Ghanavati M, Greer LG, Cunningham FG (2009). Pregnancy and laboratory studies: a reference table for clinicians. *Obstet Gynecol* 114(6): 1326–31. doi: 10.1097/AOG.0b013e3181c2bde8.

Adair LE (2013). Fertility decision making: to what extent do adaptations, social pressures, and individual differences influence plans to have a child? Kansas State University, 15.

Ainsworth MDS (2010). The secure child: Timeless lessons in parenting and childhood education. In: Volpe R eds. *Security and attachment*. Toronto: University of Toronto press, 43–53.

Augustine RA, Kokay IC, Andrews ZB, Ladyman SR, Grattan DR (2003). Quantitation of prolactin receptor mRNA in the maternal rat brain during pregnancy and lactation. *J Mol Endocrinol* 31(3): 221–32.

Badinter E (1981). *Mother love: Myth and reality : motherhood in modern history*. 1st ed. London: Macmillan, 50–8.

Bartlett J (1994). *Will you be mother? Women who choose to say no*. London: Virago press, 26–35.

Basten S (2009). *The socioanthropology of human reproduction. The Future of Human Reproduction*. University of Oxford: Institute of Demography, 47–8.

Behjati–Ardakani Z, Mehdi Akhondi M, Mahmoodzadeh H, Hasan Hossein S (2016). An evaluation of the historical importance of fertility and its reflection in Ancient mythology. *J Reprod Infertil* 17(1): 2–9.

Belsky J (2012). The development of human reproductive strategies: progress and prospects. *Dir Psychol Sci* 21(1): 310–6. doi: 10.1177/0963721412453588.

- Ben–Jonathan N, LaPensee CR, LaPensee EW (2008). What can we learn from rodents about prolactin in humans? *Endocr Rev* 29(8): 1–41.
- Birney RC, Teevan RC (1961). *Instinct: An enduring problem in Psychology*. New York: Van Nostrand, 1–3.
- Blackstone A (2017). There is no maternal instinct. Maine: Gender & Society, 1.
Dostopno na: <https://gendersociety.wordpress.com/2017/05/15/there-is-no-maternal-instinct/> <23. 5 2019>.
- Blaffer Hrdy S (1999). *Mother nature: Maternal instincts and how they shape the human species*. 1st ed. New York: A Balantine Book, 10–62.
- Bonnard JB (2013). Male and female bodies according to Ancient Greek physicians. *Clio* 37 (13). doi: 10.4000/cliowgh.339.
Dostopno na: <https://journals.openedition.org/cliowgh/339> <23. 5. 2019>.
- Bowlby J (1958). The nature of the child's tie to his mother. *Int J Psychoanal* 39(58): 350–73.
- Britten N (1995). Qualitative research: Qualitative interviews in medical research. *Br Med J* 311: 251. doi: 10.1136/bmj.311.6999.251.
- Cambridge University Press (2008). Cambridge online dictionary.
Dostopno na: <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/drive> <15.11.2018>.
- Chasiotis A, Hofer J, Campos D (2007). When does liking children lead to parenthood? Younger siblings, implicit prosocial power motivation, and explicit love for children predict parenthood across cultures. *J Cult Evol Psychol* 4(7): 95–123. doi: 10.1556/JCEP.4.2006.2.2.
- Chodorow N (1978). *The Reproduction of Mothering*. Berkely: University of California Press, 28–38.
- Choi YS, Patena W, Leavitt AD, McManus MT (2012). Widespread RNA 3'-end oligouridylation in mammals. *RNA* 18(3): 394–401. doi: 10.1261/rna.029306.111.

- Clutterbuck S, Adams J, Nettle D (2014). Childhood adversity accelerates intended reproductive timing in adolescent girls without increasing interest in infants. *PLoS One* 9(1): 455–61. doi: 10.1371/journal.pone.0085013.
- De Beauvoir S (1988). *The second sex*. London: Picador, 45–77.
- Delpriore DJ, Hill SE (2013). The effects of paternal disengagement on women's sexual decision making: an experimental approach. *J Pers Soc Psychol* 105(13): 234–46. doi: 10.1037/a0032784.
- Dolenc D (2019). Mednarodni dan družin: Najmlajši starši so stari 15 let, najstarejši otroci pa več kot 80 let. Statistični urad republike Slovenije (SURS).
Dostopno na: <https://www.stat.si/StatWeb/News/Index/8066> <4.12.2019>.
- Ekman P (2010). Darwin's Compassionate View of Human Nature. *Jama* 303(6): 557–8. doi: 10.1001/jama.2010.101.
- Elyada YM, Mizrahi A (2015). Becoming a mother-circuit plasticity underlying maternal behavior. *Curr Opin Neurobiol* 35(15): 49–56. doi: 10.1016/j.conb.2015.06.007.
- Erzar T, Kompan Erzar K (2011). *Teorija navezanosti*. Celje: Celjska Mohorjeva družba, 120–8.
- Good TC, Harris KK, Ihunnah CA (2005). Corticosteroids as potential mechanism regulating variability in reproductive success in monogamous oldfield mice (*Peromyscus polionotus*). *Physiol Behav* 86(1): 96–102.
- Grattan DR, Steyn FJ, Kokay IC, Anderson GM, Bunn SJ (2008). Pregnancy induced adaptation in the neuroendocrine control of prolactin secretion. *J Neuroendocrinol* 20(8): 497–507.
- Griskevicius V, Delton AW, Robertson TE, Tybur JM (2011). Environmental contingency in life history strategies: the influence of mortality and socioeconomic status on reproductive timing. *J Pers Soc Psychol* 100(11): 241–54. doi: 10.1037/a0021082.
- Guedes M, Pereira M, Pires R, Carvalho P, Canavarro MC (2015). Childbearing motivations scale: construction of a new measure and its preliminary psychometric properties. *J Child Fam Stud* 24(15): 180–94. doi: 10.1007/s10826-013-9824-0.

- Hayford SR, Morgan SP (2008). Religiosity and fertility in the United States: the role of fertility intentions. *Soc Forces* 86(8): 1163–88. doi: 10.1353/sof.0.0000.
- Hays S (1996). *The Cultural Contradictions of Motherhood*. New Heaven: Yale University Press, 33–5.
- Hawkes H, Coxworth JE (2013). Grandmothers and the evolution of human longevity: A review of findings and future directions. *Evol Anthropol* 22(13): 294–302. doi: 10.1002/evan.21382.
- Hill SE, DelPriore DJ (2013). (Not) Bringing up baby: the effects of jealousy on the desire to have and invest in children. *Pers Soc Psychol Bull* 39 (13): 206–18. doi: 10.1177/0146167212471687.
- Hollingsworth L (1916). Social devices for impelling women to bear and rear children. *Am J Sociol* 22(1): 19–29.
- Holmes C (2006). *Born to do it? The social construction of motherhood*. Magistrsko delo. Burnaby: Simon Fraser University, 23–60.
Dostopno na: <http://summit.sfu.ca/item/7051> <9. 2. 2019>.
- Kagiticbasi C, Ataca B (2005). Value of children and family change: a three-decade portrait from Turkey. *Appl Psychol* 54(5): 317–37.
- Kariman N, Simbar M, Ahmadi F, Vedadhir AA (2014). Concerns about one's own future or securing child's future: paradox of childbearing decision making. *Health* 6(14): 1019–29.
- Kern LJ (1981). *An ordered love: Sex roles and sexuality in Victorian utopias--The Shakers, the Mormons, and the Oneida Community*. 1st ed. Chapel Hill: The University of North Carolina Press, 16.
- Kordeš U, Smrdu M (2015). *Osnove kvalitativnega raziskovanja*. Koper: Založba Univerze na Primorskem: 51–60.
- Kushnick G (2013). Access to resources shapes maternal decision making: evidence from a factorial vignette experiment. *PLoS One* 8(17): 233–45. doi: 10.1371/journal.pone.0075539.

Langdrige D, Sheeran P, Connolly K (2005). Understanding the reasons for parenthood. *J Reprod Infant Psychol* 23(5): 121–33.

Larsen CM, Grattan DR (2011). Prolactin, neurogenesis and maternal behaviours. *Brain Behav Immun* 26(2): 201–9. doi: 10.1016/j.bbi.2011.07.233.

Leskošek V (2011). Historical perspective on the ideologies of motherhood and its impact on social work. *Soc Wor Soc Int On J* 9(2): 2–3.

Little AC, Cohen DL, Jones BC, Belsky J (2006). Human preferences for facial masculinity change with relationship type and environmental harshness. *Behav Ecol Sociobiol* 61(6): 967–73. doi: 10.1007/s00265-006-0325-7.

Livingstone G (2015). Childlessness falls, family size grows among highly educated women. Washington: Pew Research Center (Social and Demographic Trends), 1–5. Dostopno na: <https://www.pewsocialtrends.org/2015/05/07/childlessness/> <4. 8. 2019>.

Marlin B, Mitre M, D'Amour J, Chao M, Froemke R (2015). Oxytocin enables maternal behaviour by balancing cortical inhibition. *Internal J Scien* 520(15): 499–504. doi: 10.1038/nature14402.

Martyn AC, Choleris E, Gillis JD et al. (2012). Luman/CREB3 Recruitment Factor Regulates Glucocorticoid Receptor Activity and Is Essential for Prolactin-Mediated Maternal Instinct. *Mol Cell Biol* 32(24): 5140–50. doi: 10.1128/MCB.01142-12.

McAllister L, Gurven M, Kaplan H, Stieglitz J (2012). Why do women have more children than they want? Understanding differences in women's ideal and actual family size in a natural fertility population. *Am J Hum Biol* 24(12): 786–99. doi: 10.1002/ajhb.22316.

McAllister L, Pepper G, Virgo S, Coall D (2016). The evolved psychological mechanisms of fertility motivation: hunting for causation in a sea of correlation. *Philos Trans R Soc B Biol Sci* 371(16): 1–15. doi: 10.1098/rstb.2015.0151.

McCrae RR, John OP (1992). An introduction to the five-factor model and its applications. *J Pers* 60(2): 175–215.

- McInerney R, O'Callaghan J (2018). "Saint Thomas Aquinas". Stanford: The Stanford Encyclopedia of Philosophy, 1.
Dostopno na: <https://plato.stanford.edu/archives/sum2018/entries/aquinas/> <16.11.2019>.
- McQuillan J, Greil AI, Shreffler KM, Wonch-Hill PA, Gentzler KC, Hathcoat JD (2012). Does the Reason Matter? Variations in Childlessness Concerns Among U.S. Women. *J Marr Fam* 74(5). doi: 10.1111/j.1741-3737.2012.01015.x.
- Miller WB (1986). Why some women fail to use their contraceptive method: a psychological investigation. *Fam Plann Perspect* 18(86): 17–32.
- Miller WB (2011). Differences between fertility desires and intentions: implications for theory, research and policy. *Vienna Yearb Popul Res* 9 (11): 75–98.
- Musek J (2005). Psihološke dimenzije osebnosti. Ljubljana: Filozofska fakulteta, 52–3.
- Newson L, Postmes T, Lea SEF, Webley P, Richerson PJ, Mcelreath R (2007). Influences on communication about reproduction: the cultural evolution of low fertility. *Evol Hum Behav* 28(7): 199–210. doi: :10.1016/j.evolhumbehav.2007.01.003
- O' Reilly A (2004). From motherhood to mothering. Albany: Suny Press, 21–5.
- Philipov D (2009). The effect of competing intentions and behaviour on short-term childbearing intentions and subsequent childbearing. *Eur J Popul Rev Eur De´mogr* 25(1): 525–48. doi:10.1007/s10680-009-9197-7.
- Phoenix A, Woollett A, Lloyd E (1991). Gender and psychology. *Motherhood: Meanings, practices and ideologies*. London Sage Publications, Inc., 45.
- Ragsdale G (2013). The maternal myth: Why motherhood can be such a tough desicion. *Psy Tod* 18(13): 2–5.
- Rajgelj U (2008). Med samouresničitvijo in družbenimi pričakovanji: Odnos univerzitetno izobraženih do rodnosti. Ljubljana: Založba ZRC, 11–52.
- Rendall MS, Smallwood S (2003). Higher qualifications, first birth timing and further chilbearing in England and Wales. *Pop Trend* 1(2): 18–26.

Rholes WR, Simpson JA, Friedman M (2006). Avoidant attachment and the experience of parenting. *Pers Soc Psychol Bull* 32(3): 275–85. doi: 10.1177/0146167205280910.

Rich A (1986). *Of woman born. Motherhood as experience and institution*. New York: W.W. Norton & Company, 67–9.

Rotkirch A (2007). All that she wants is a(nother) baby'? Longing for children as a fertility incentive of growing importance. *J Evol Psychol* 5(7): 89. doi: 10.1556/JEP.2007.1010.

Rothman BK (1989). *Recreating motherhood ideology and technology in a patriarchal society*. New York: W.W. Norton & Company.

Rutkowski RG, Weinberger NM (2005). Encoding of learned importance of sound by magnitude of representational area in primary auditory cortex. *Proc Natl Acad Sci* 102(5): 13664–69.

Schytt E, Nilsen ABV, Bernhardt E (2014). Still childless at the age of 28 to 40 years: a crosssectional study of Swedish women's and men's reproductive intentions. *Sex Reprod Healthc* 5(14): 23–9. doi: 10.1016/j.srhc.2013.11.001.

Skirbekk V, Blekesaune M (2014). Personality traits increasingly important for male fertility: evidence from Norway. *Eur J Personal* 28(14): 521–29. doi: 10.1002/per.1936.

Slovar slovenskega knjižnega jezika (2008). Dostopno na: www.fran.si <15.11.2018>.

Sobotka T (2004). *Postponement of childbearing and low fertility in Europe*. Doktorska disertacija. Amsterdam: University of Groningen.

Straits BC (1985). Factors influencing college women's responses to fertility decision-making vignettes. *J Marriage Fam* 47(85): 585–96.

Thurer SL (1994). *The Myths of Motherhood: How culture reinvents the good mother*. New York: Houghton Mifflin Company, 65–8.

Trommsdorff G, Nauck B (2005). *The value of children in cross-cultural perspective*. Lengerich: Pabst Science, 75–122.

Vicedo–Castello M (2005). *Maternal instinct: Mother love and the search for human nature*. Boston: Harvard University, 14–99.

Walzer Leavitt J (1999). *Women and Health in America: Historical Readings*. Madison: University of Wisconsin, 23–85.

Waynforth D (2012). Grandparental investment and reproductive decisions in the longitudinal 1970 British cohort study. *Proc R Soc B* 279(12): 1155–60. doi: 10.1098/rspb.2011.1424.

Wilson EK, Koo HP (2006). The relationship context: its effects on low-income women's desire for a baby. *J Marriage Fam* 68(6): 1326–40.

Wolf SE, Maisto SA (2008). Gender differences in condom use behavior? The role of power and partner-type. *Sex Roles* 58(8): 689–701. doi: 10.1007/s11199-007-9381-3.

8 PRILOGE

8.1 Intervju

Uvodna demografska vprašanja: Koliko otrok? Status? Starost? Versko prepričanje?
Izobrazba?

1. V kakšni družini ste odraščale (starši, sorojenci, ekonomski status ...)? Ali menite, da je to sooblikovalo vaše mnenje o materinstvu?
2. Ali se je vaše mnenje o otrocih oz. družini skozi leta spreminjalo?
  - Ste vedno želele otroke
  - Ste vedno želele ostati brez njih?
3. Kakšen pogled imate na materinstvo?
  - Kaj za vas pomeni biti mati, koliko vlog imate poleg materinstva?
  - Kako gledate na ženske z otroki? Kakšno mnenje imate o dojenčkih?
  - Kaj po vašem mnenju ženske žene v materinstvo (motivi)?
4. Kaj menite o besedni zvezi materinski instinkt?
  - Ali verjamete, da ima vsaka ženska v sebi materinski instinkt, nagon, željo po otrocih?
  - Kako bi to željo opisali pri vas? Kako se odraža? Kdaj ste jo začutili?
5. Vaši razlogi ZA/PROTI materinstvu?
6. Ženske brez otrok: Kako na vašo odločitev gledajo vaši bližnji, družba? Ste bili kdaj pod stresom? Ali je mogoče odločitev povezana s partnerjem in njegovim mišljenjem?

8.2 Izjava o zavestni privolitvi

Naslov diplomskega dela: Materinski instinkt – mit ali dejstvo?

Odgovorna oseba: Lina Lutman

_____
Podpis

Prosimo označite:

Potrujem, da sem prebrala in razumela informacije za potencialno sodelujočo osebo, ki se nanaša na zgoraj omenjen projekt. Imela sem možnost razmisliti o posredovanih informacijah, postaviti vprašanja na katera sem dobila zadovoljiv odgovor.

Razumem, da je moje sodelovanje v projektu prostovoljno in da lahko svojo privolitev brez obrazložitve umaknem kadar koli.

Strinjam se, da bodo z diplomskim delom in rezultati seznanjeni mentorji in recenzenti diplomskega dela ter vsa ostala zainteresirana javnost.

Strinjam se, da bodo rezultati projekta morda uporabljeni tudi v raziskovalne namene ter za pripravo in objavo v različnih publikacijah.

Celoten intervju bo anonimen, z izmišljenimi imeni.

_____
ime in priimek sodelujoče osebe

_____
datum

_____
podpis

_____
ime in priimek mentorice

_____
datum

_____
podpis

Izpolnjeno: 1 izvod sodelujoča oseba, 1 izvod avtorica diplomskega dela , 1 izvod mentorica

Materinski instinkt – mit ali dejstvo?

Vabim vas k sodelovanju pri raziskavi za diplomsko delo z zgoraj omenjenim naslovom. Prosim, vzemite si čas in natančno preberite naslednje informacije. Če vam kar koli ni popolnoma jasno ali želite več informacij, mi prosim sporočite. Preden privolite v sodelovanje z menoj si vzemite čas za premislek.

Namen diplomskega dela je raziskati, ali obstaja materinski instinkt pri vseh ženskah ali je ta pojem samo mit. Obenem pa je namen tudi preveriti, kakšno mnenje o obstoju materinskega instinkta imajo ženske z otroki in tiste, ki so se namerno odločile, da bodo ostale brez njih. Z diplomskim delom bi želela doseči spoštovanje in strpnost do različnih mnenj, povezanih z materinstvom, v družbi.

Z vami bom izvedla individualni polstrukturiran intervju v sproščenem okolju in vzdušju. Pogovor bom posnela s pomočjo mobilnega telefona, da bom v diplomskem delu lažje natančno navedla vaša stališča.

Avtorica diplomskega dela sem Lina Lutman, študentka 3. letnika babištva (Univerza v Ljubljani, Zdravstvena fakulteta), moja mentorica je doc. dr. Ana Polona Mivšek.

Vsi vaši osebni podatki in informacije v zvezi z vašim sodelovanjem pri nastanku diplomskega dela bodo varovani in obravnavani kot zaupni. Vsi zvočni posnetki bodo varovani, po transkripciji pogovorov pa izbrisani. Rezultati bodo uporabljeni v raziskovalne namene, ter za objavo v diplomskem delu, pri čemer vaši osebni podatki ne bodo razkriti. Diplomsko delo bo predstavljeno na ustnem zagovoru, potem pa shranjeno v Repozitorij Univerze v Ljubljani (RUL, na spletu).

Ali boste pri projektu sodelovali, je popolnoma odvisno od vas. Če se za sodelovanje odločite, vas prosim, da ta dokument z informacijami obdržite, izjavo o zavestni in svobodni privolitvi pa podpišite. Kljub podpisu pa lahko svojo privolitev brez obrazložitve umaknete kadar koli med procesom pisanja diplomskega dela.

Za kakršno koli vprašanje v zvezi z mojim diplomskim delom sem vam na voljo preko družabnih omrežij ali preko e-pošte (lina.lutman25@gmail.com). Vse morebitne pritožbe bodo obravnavane skupaj z mentorico.

Rada bi se vam zahvalila, ker ste si vzeli čas in prebrali informacije za potencialne sodelujoče osebe pri diplomskem delu ter razmišljate o sodelovanju z menoj.

Lina Lutman (študentka 3. letnika babištva)